



Pul Siyasati İcmali
2009

2009

Mündəricat

Giriş.....	3
I. Qlobal iqtisadi proseslər və milli iqtisadiyyat.....	4
1.1. Dünya iqtisadiyyatında meyllər.....	4
1.2. Azərbaycanda makroiqtisadi proseslər.....	10
1.2.1. Xarici sektor.....	11
1.2.2. Məcmu tələb.....	14
1.2.3. Məcmu təklif.....	16
1.2.4. Makroiqtisadi tarazlıq.....	19
II. Pul və məzənnə siyasəti.....	21
2.1. Valyuta bazarı və manatın məzənnənin.....	22
2.2. Pul siyasəti alətləri.....	28
2.3. Pul təklifi.....	32
2.4. Pul bazarı.....	40
Nəticələr.....	42

Giriş

2009-cu ildə Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı özünün pul siyasətini qlobal iqtisadi böhranın ölkə iqtisadiyyatına təsiri şəraitində həyata keçirmişdir. Qlobal iqtisadi böhran Azərbaycan iqtisadiyyatına neftin orta qiymətinin aşağı düşməsi, bank sisteminə beynəlxalq bazarlardan kredit axınlarının azalması, bir sıra qeyri-neft sənaye məhsullarının dünya bazar qiymətlərinin ucuzlaşması vasitəsilə təsir göstərmişdir. Beləliklə, məcmu tələbin xarici maliyyələşmə mənbələri məhdudlaşmışdır.

Qlobal böhran Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin pozulması, iqtisadi artımın əhəmiyyətli aşağı düşməsi risklərini yaratmışdı. Lakin, son illər ölkədə yaradılmış yüksək iqtisadi-maliyyə potensialı və bu potensialdan effektiv istifadə olunması qlobal böhranla effektiv mübarizə siyasətinin həyata keçirilməsinə və ortaya çıxmış risklərin vaxtında neytrallaşdırılmasına imkan vermişdir. Nəticədə, ölkə iqtisadiyyatı qlobal böhrana yüksək dayanıqlılıq nümayiş etdirərək artım dinamikasını və əldə olunmuş sosial inkişaf səviyyəsini qoruya bilmişdir. Ölkədə iqtisadi artım ilin yekunu üzrə 9.3% olmuş, o cümlədən neft sektoru üzrə artım 14.3% təşkil etmişdir. Orta illik inflyasiya səviyyəsi isə 2008-ci ilə nisbətən 19.3% bəndi azalaraq 1.5% təşkil etmişdir.

2009-cu il ərzində Azərbaycan Mərkəzi Bankının antiböhran proqramı makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin qorunmasına və iqtisadi artımın dəstəklənməsinə yönəlmişdir. Manatın sabit məzənnəsi əsasında Mərkəzi Bankın iqtisadiyyata birbaşa yardım paketi Ümumi Daxili Məhsulun 5%-i səviyyəsində olmuşdur. Antiböhran proqramının həyata keçirilməsi pul kütləsinin azalmasının qarşısı alınmış, bankların maliyyə dayanıqlılığını və iqtisadi aktivliyini qorumuş, sistem əhəmiyyətli iri müəssisələrin istehsal-investisiya fəaliyyətinə zəruri dəstəyi təmin etmişdir.

I. Qlobal iqtisadi proseslər və milli iqtisadiyyat

1.1. Dünya iqtisadiyyatında meyllər

2009-cu il dünya iqtisadiyyatının yaşadığı böhranın ən mürəkkəb ili olmuşdur. Beynəlxalq institutların ilkin qiymətləndirmələrinə görə 2009-cu ildə bütövlükdə dünya iqtisadiyyatı son 60 ildə ilk dəfə ressesiyaya uğrayaraq 1.1% azalmışdır. Beynəlxalq ticarətin 2009-cu ildə 12% azalacağı gözlənilir. Eyni zamanda Beynəlxalq Əmək Təşkilatının son məlumatlarına əsasən bütün dünyada işsizlərin sayı 220 mln. nəfərə çatmışdır ki, bu da dünya üzrə əmək qabiliyyətli əhalinin 7%-ə yaxınını təşkil edir.

İl üzrə ümumilikdə ressesiya baş versə də proseslər rüblər üzrə fərqli ssenarilərdə inkişaf etmişdir. Cari ilin birinci rübündə aparıcı ölkələrdə sistem əhəmiyyətli iri maliyyə institutlarının iflası, bankların problemlili kreditlərinin artması, tikinti sektorunda və daşınmaz əmlak bazarında böhran, ipoteka defoltları, istehlak xərclərinin və investisiyaların azalması davam etmişdir. Dünyanın əksər inkişaf etmiş ölkələri cari ilin ilk rübünü Ümumi Daxili Məhsulun kəskin azalması ilə başa vurmuşlar.

Beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatları və ayrı-ayrı dövlətlər qlobal böhrana qarşı səylərini gücləndirmiş və məcmu tələbi dəstəkləmək üçün son altmış ildə presedenti olmayan tədbirlərə əl atmışlar. Dünya dövlətlərinin əksəriyyətində makroiqtisadi siyasət radikal yumşaldılmış və fiskal stimullar daha da aktivləşdirilmiş, maliyyə sistemi üzərində nəzarət gücləndirilmişdir. Qlobal maliyyə böhranına qarşı tədbirlər bir tərəfdən maliyyə sektorunu bürümüş iri maliyyə şirkətlərinin iflasının qarşısının alınmasına, digər tərəfdən isə böhran dalğasının real sektora təsirinin dərinləşməməsinə istiqamətlənmişdir. Fiskal stimullar əksər ölkələrdə dövlət büdcəsi kəsirinin artması ilə müşayiət olunmuşdur. Məsələn, ABŞ 2009-cu fiskal ili 1,4 trln. ABŞ dolları və ya ÜDM-in 9.9%-i həcmində kəsirlə başa vurmuşdur ki, bu da rekord göstəricidir.

2009-cu il ərzində dünyanın bir çox aparıcı ölkələrinin mərkəzi bankları presedenti olmayan yumşaq pul siyasətini həyata keçirmişlər. Faiz dərəcələrinin və məcburi

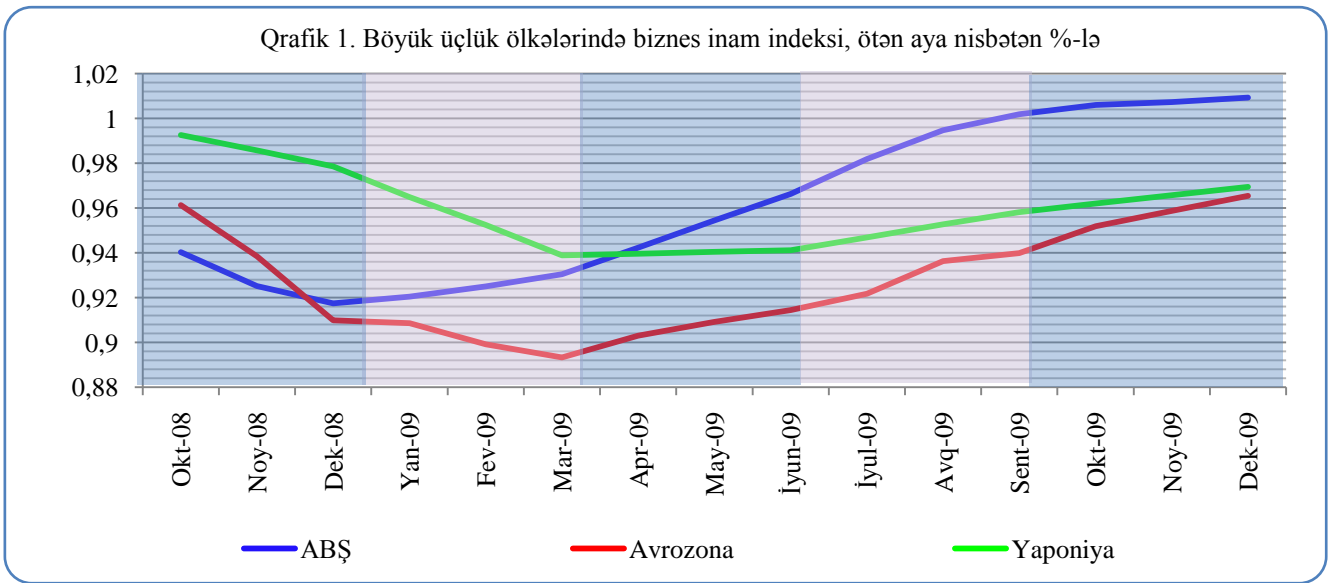
ehtiyat normalarının əhəmiyyətli aşağı salınması, bankların kapitalizasiyası, qiymətli kağızlar bazarında daha da aktiv iştirak etmək vasitəsilə mərkəzi banklar iqtisadiyyata zəruri likvidliyin ötürülməsinə və bununla məcmu tələbin dəstəklənməsinə çalışmışlar.

Cədvəl 1. Dünyanın müxtəlif ölkələrində Mərkəzi Bankların uçot dərəcəsi, %-lə

	<i>01.01.09</i>	<i>01.04.09</i>	<i>01.07.09</i>	<i>01.10.09</i>	<i>01.01.10</i>
<i>ABŞ</i>	<i>0.5</i>	<i>0.25</i>	<i>0.25</i>	<i>0.25</i>	<i>0.25</i>
<i>Avro Zona</i>	<i>2.5</i>	<i>1.5</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>Yaponiya</i>	<i>0.1</i>	<i>0.1</i>	<i>0.1</i>	<i>0.1</i>	<i>0.1</i>
<i>İngiltərə</i>	<i>2</i>	<i>0.5</i>	<i>0.5</i>	<i>0.5</i>	<i>0.5</i>
<i>Türkiyə</i>	<i>20</i>	<i>13</i>	<i>11.25</i>	<i>9.75</i>	<i>9</i>
<i>Rusiya</i>	<i>13</i>	<i>13</i>	<i>11.5</i>	<i>10</i>	<i>8.75</i>
<i>Qazaxstan</i>	<i>10</i>	<i>9.5</i>	<i>8.5</i>	<i>7</i>	<i>7</i>
<i>Gürcüstan</i>	<i>8</i>	<i>6.5</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>5</i>
<i>Latviya</i>	<i>6</i>	<i>5</i>	<i>4</i>	<i>4</i>	<i>4</i>
<i>Ermənistan</i>	<i>7.25</i>	<i>7.75</i>	<i>6</i>	<i>5</i>	<i>5</i>

Mənbə: Müvafiq mərkəzi bankların internet səhifələri

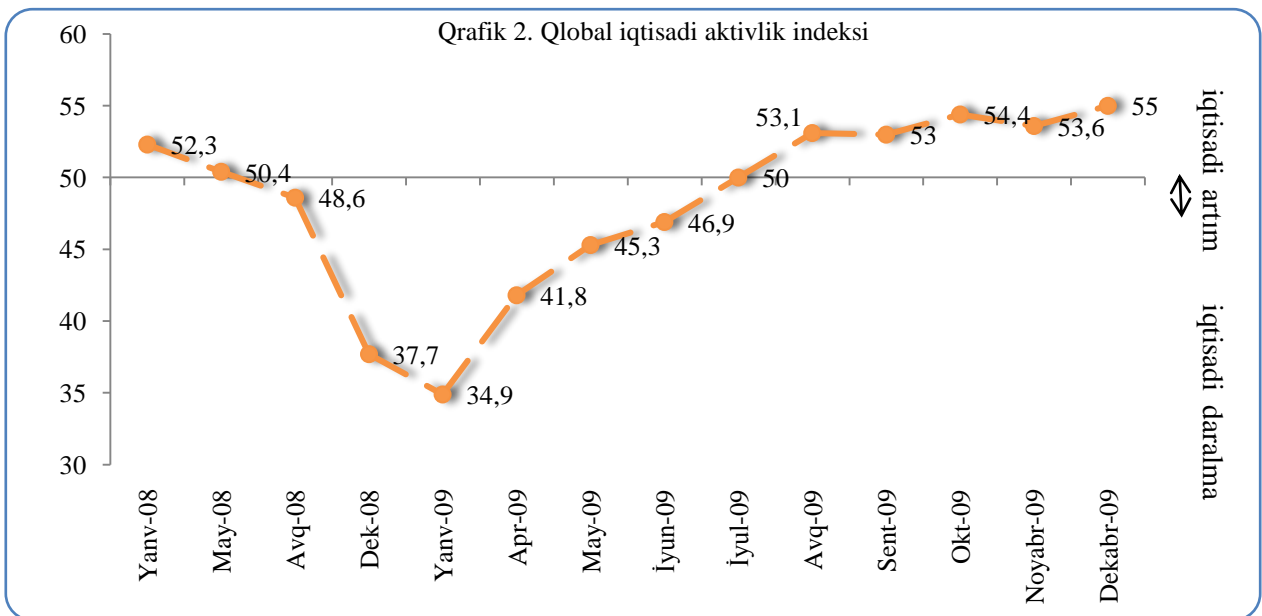
Koordinasiya edilmiş antikrizis tədbirləri nəticəsində artıq cari ilin II rübdən başlayaraq qlobal ressesiya nisbətən səngimiş və maliyyə bazarlarında aktivlik tədricən bərpa olunmağa başlamışdır. Sistemli və selektiv tədbirlər, o cümlədən iri həcmli maliyyə inyeksiyaları, öhdəliklərə dövlət zəmanətinin verilməsi, aktivlərin alınması və milliləşdirmə sayəsində bir sıra nəhəng maliyyə institutlarının, habelə sistem əhəmiyyətli real sektor müəssisələrinin maliyyə durumu stabilləşdirilmişdir. Aparıcı fond indeksləri, əsas əmtəə bazarlarındakı qiymətlər, o cümlədən neftin qiyməti II rübün əvvəlindən başlayaraq artmağa başlamışdır. Qabaqcıl ölkələrdə II rübdən etibarən iqtisadi artım müşahidə olunmuşdur.



Mənbə: Beynəlxalq Valyuta Fondu

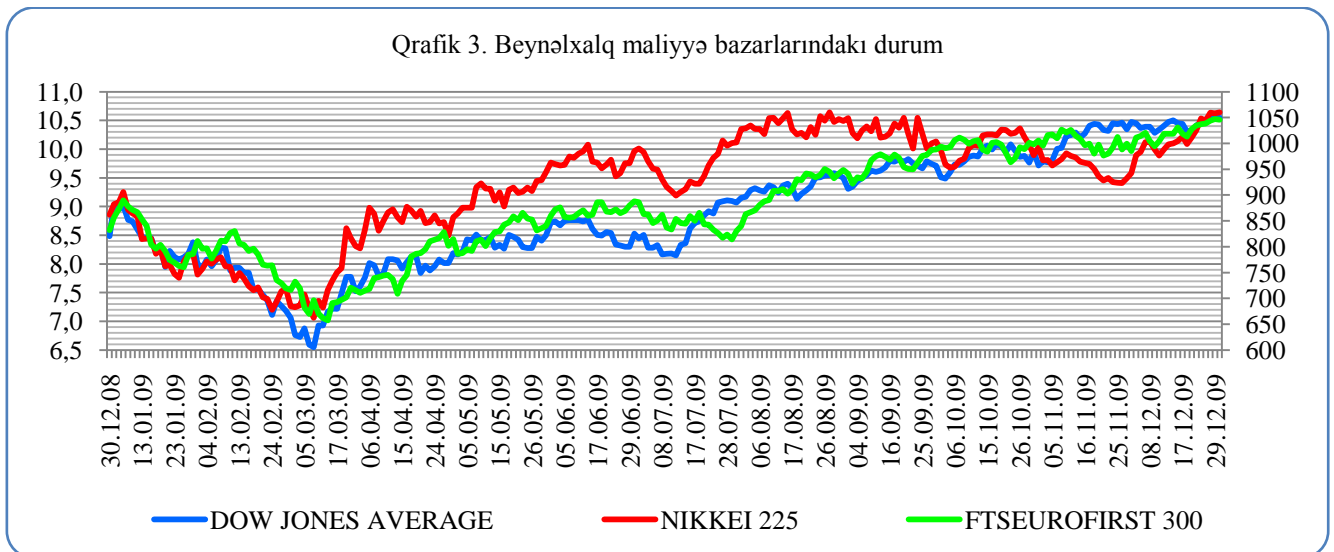
Çin, Hindistan və digər Şərqi Asiya ölkələrində pozitiv tendensiyalar inkişaf etmiş ölkələrə nisbətən daha güclü olmuşdur.

Dünya iqtisadiyyatında dirçəliş qlobal iqtisadi aktivlik indeksinin dinamikasına da müsbət təsir etmişdir. 2009-cu ilin I yarısında indeks 50 vahidin aşağısında olmuşdursa, III rübdən etibarən indeks yüksələn tempə malik olmuşdur. İqtisadi aktivlik investisiya mühitinin nisbətən yaxşılaşması, gəlirlərin artımı, maliyyələşmə şərtlərinin yumşalması fonunda yüksəlmişdir. İlin əvvəli ilə müqayisədə ilin sonuna indeksin artım tempi 46% təşkil etmişdir ki, bunu da son 4 ildə ən sürətli dinamika kimi qiymətləndirmək olar. İqtisadi aktivlik indeksi ilin əvvəlinə nisbətən Avrozona üzrə 52,2% artımla 51,6 vahidə, ABŞ üzrə 70% artımla 55,9 vahidə bərabər olmuşdur.



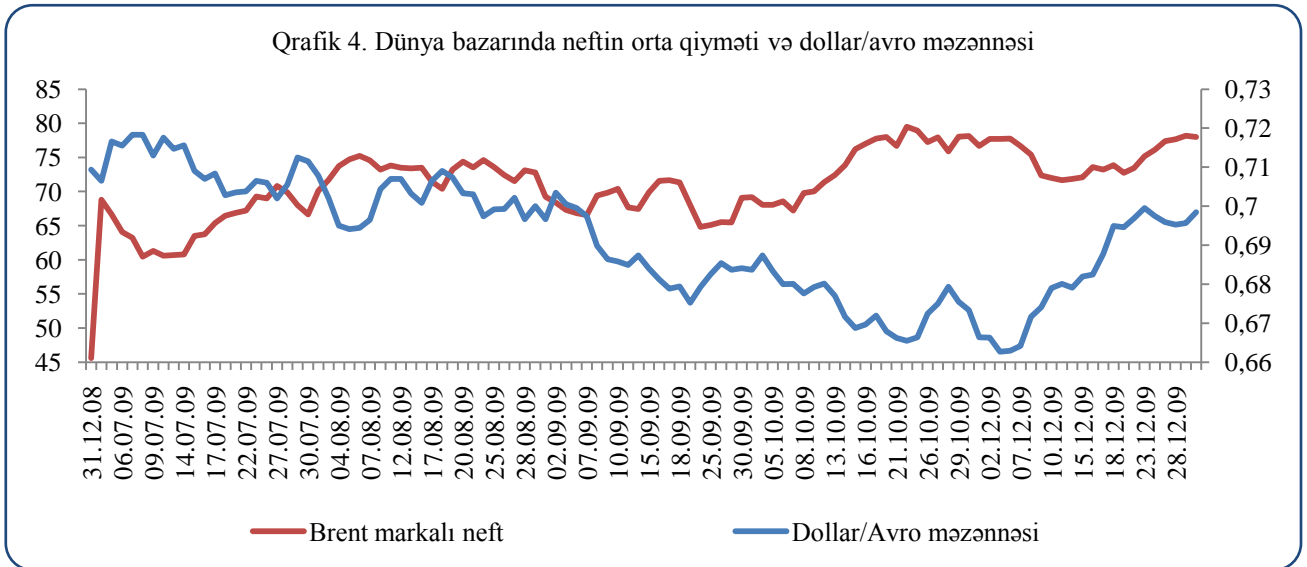
“Qlobal İqtisadi Aktivlik İndeksi” 01 oktyabr 2003-cü ildən etibarən Institute for Supply Management (ISM) və International Federation of Purchasing and Materials Management (IFPMM) təşkilatları ilə əməkdaşlıq əsasında JPMorgan şirkəti tərəfindən hesablanır.

Müşahidə edilmiş iqtisadi canlanma maliyyə bazarlarına da pozitiv siqnallar ötürmüşdür. 2009-cu ilin II rübündən başlayaraq maliyyə bazarlarında pozitiv meyllər müşahidə edilməyə başlanmışdır. Belə ki, 2009-cu ilin sonuna ilin əvvəli ilə müqayisədə “Dow Jones Industrial Average” indeksi 24.3%, “Nikkei 225” indeksi 20.1%, “FTSE Eurofirst 300” indeksi isə 25,7% yüksəlmişdir.



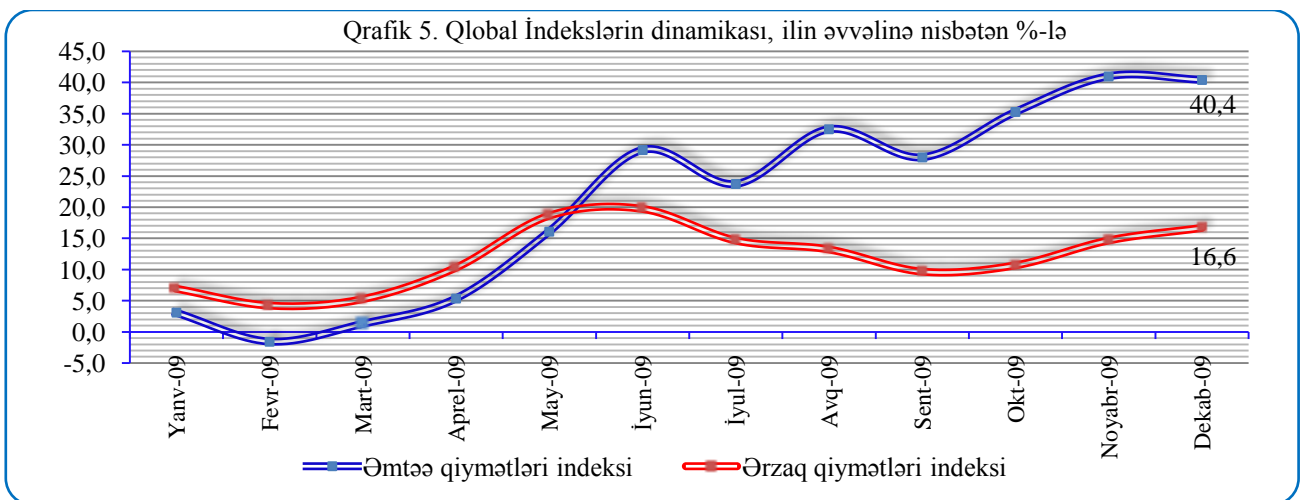
Mənbə: Thomson Reuters

Böhranın təsiri ilə məcmu tələbin kəskin aşağı düşməsi ilin ilk rübündə beynəlxalq əmtəə bazarlarında da qiymətlərin aşağı düşməsinə şərtləndirmişdi. Lakin, il ərzində fiskal stimullar və yumşaq monetar siyasət nəticəsində qlobal məcmu tələbin tədricən bərpasının nəticələri beynəlxalq əmtəə bazarlarında da öz təzahürünü tapmışdır. Belə ki, xüsusi diqqət mərkəzində olan neftin orta rüblük qiyməti I rübdə 44,9 ABŞ dolları olmuşdursa, IV rübdə 75 ABŞ dolları təşkil etmişdir.



Mənbə: www.ft.com

Ümumilikdə, Əmtəə Qiymətləri İndeksi 2009-cu ilin sonuna ilin əvvəlinə nisbətən 40,4%, Ərzaq Qiymətləri İndeksi isə 16,6% artmışdır.



Mənbə: www.ft.com

Qlobal iqtisadiyyatda pozitiv meylləri nəzərə alaraq dünyanın aparıcı maliyyə təşkilatları 2010-2011-ci illər üçün iqtisadi proqnozlarına bəzi korrektələr etmişlər. Son hesabatında Beynəlxalq Valyuta Fondu 2010-cu il üçün dünyada iqtisadi artımı 3.9% səviyyəsində proqnozlaşdırır ki, bu da oktyabr ayında verilmiş proqnoza nisbətən 0.8% yüksəkdir. Dünya Bankı isə son hesabatında 2010-cu il üçün 2.7% artım proqnozlaşdırır ki, bu da əvvəlki proqnoza nisbətən 0,7% yüksəkdir.

Cədvəl 2. Beynəlxalq təşkilatların son proqnozları

	2010		2011	
	Dünya Bankı	BVF	Dünya Bankı	BVF
<u>ÜDM-in artımı</u>				
Dünya	2.7	3.9	3.2	4.3
<u>Azərbaycan</u>	5.2	7.4	8.5	4.1
İEO	1.8	2.1	2.3	2.4
ABŞ	2.5	2.7	2.7	2.4
Avrozona	1.0	1.0	1.7	1.6
Yaponiya	1.3	1.7	1.8	2.2
İEOÖ	5.2	6.0	5.8	6.3

Mənbə: Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondu

Beynəlxalq təşkilatlar hesab edirlər ki, bazarlarda etimadın bərpası və hökumətlərin antiböhran siyasətlərinin davam etməsi halında qeyd olunan optimist proqnozlar özünü doğrulda bilər. Lakin, bunun əksinin baş verməsi ehtimalı da mövcuddur. Aparıcı ölkələrdə biznesin və ev təsərrüfatlarının kreditə çıxış imkanları hələ də məhdud olaraq qalır, maliyyə institutları əlavə itkilər təhlükəsi ilə üz-üzədirlər. Son vaxtlar ayrı-ayrı ölkələrdə dövlət büdcəsinin dayanıqsızlığı ilə bağlı yaranmış narahatçılıqlar maliyyə bazarlarının işinə mənfi təsir göstərə bilər. Eyni zamanda əmtəə qiymətlərinin sürətlə bahalaşması da qabaqcıl ölkələrdə artımı məhdudlaşdırmaq potensialına malikdir. Beynəlxalq maliyyə institutlarının

araşdırmalarına görə qlobal iqtisadiyyatın bərpa prosesinin sürətlənməsi üçün məcmu tələbin tədricən dövlət sektorundan özəl sektora keçməsi, maliyyə sisteminin sağlamlaşdırılması və onun işinin tam bərpası, struktur islahatlarının sürətləndirilməsi vacib şərtlərdir. Eyni zamanda iqtisadi artıma dəstək vermək üçün fiskal stimullar və monetar inyeksiyalar həyata keçirərkən uzunmüddətli iqtisadi dayanıqlığın pozulmaması diqqətdə saxlanılmalıdır.

Cədvəl 3. Böyük üçlük ölkələrində iqtisadi artım, %-lə

	I rüb	II rüb	III rüb	IV rüb
ABŞ	-6.4	-0.7	2.2	5.7
Avro Zona	-2.5	-0.1	0.4	-
Yaponiya	-3.1	0.7	0.3	-

Mənbə: www.bea.gov www.epp.eurostat.ec.europa.eu www.stat.go.jp

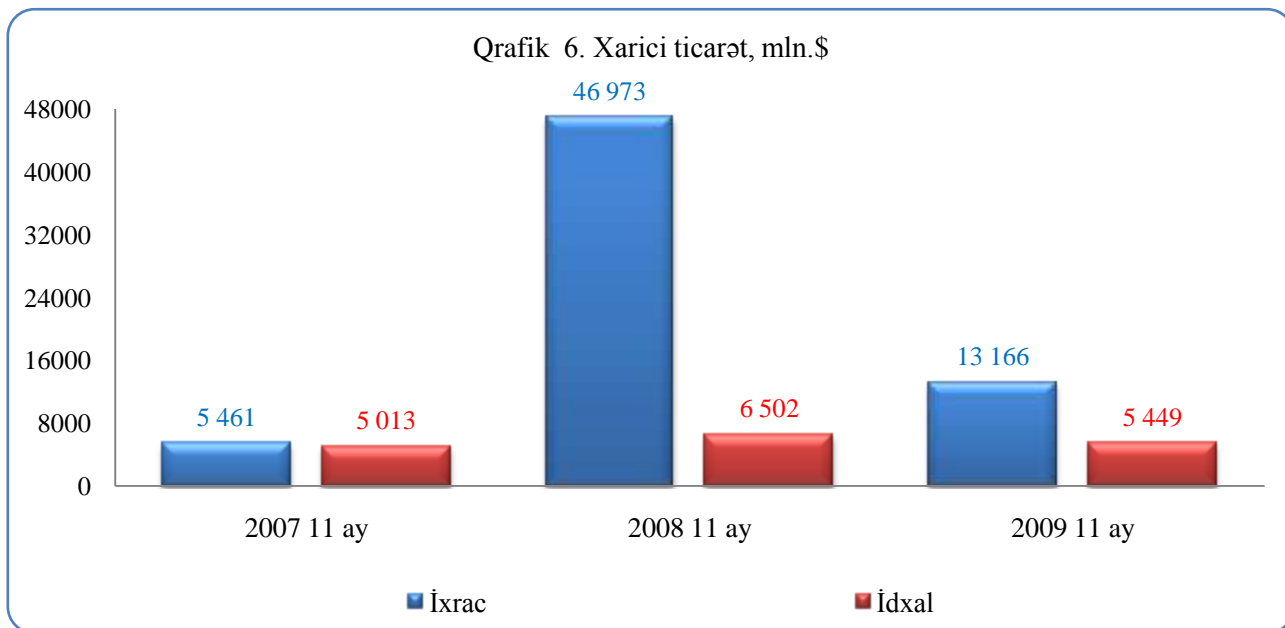
Beləliklə, 2009-cu ilin I rübündə böhranın daha da dərinləşməsi baş vermişdirsə ilin sonuna doğru pozitiv meyllər güclənmişdir. Bununla belə, qlobal iqtisadiyyatın bərpa prosesinin dayanıqlı olmamasını və stimül paketlərindən əhəmiyyətli asılılığını nəzərə alaraq ayrı-ayrı hökumətlər antiböhran tədbirlərini davam etdirməkdədirlər.

1.2. Azərbaycanada makroiqtisadi proseslər

Dünyanın əksər ölkələrində tənəzzül müşahidə edildiyi halda, 2009-cu ildə Azərbaycanda yüksək iqtisadi artım qeydə alınmışdır. Bu, ölkədə makroiqtisadi sabitliyin qorunması, hökumətin və Mərkəzi Bankın effektiv antiböhran fəaliyyəti sayəsində, habelə 2009-cu ilin II rübündən başlayaraq beynəlxalq konyunkturun yaxşılaşması şəraitində mümkün olmuşdur.

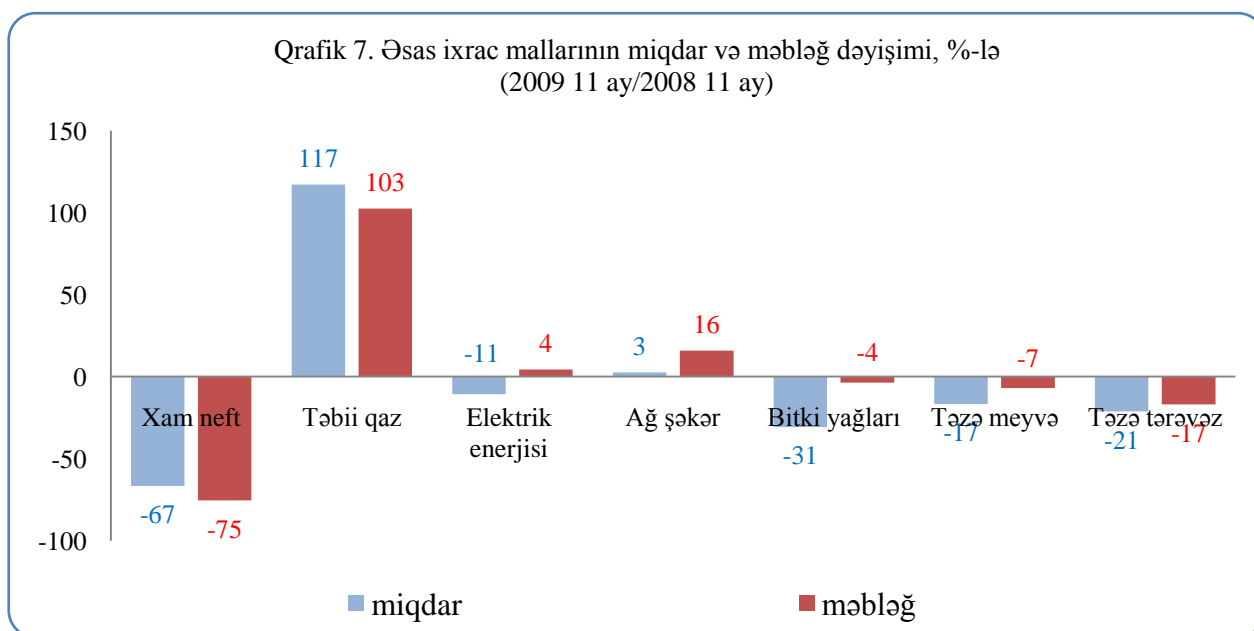
1.2.1. Xarici sektor

Qlobal maliyyə böhranı fonunda dünya bazarlarında qiymətlərin düşməsi ilə səciyyəvi olan 2009-cu ildə ölkənin tədiyə balansının profisiti ötən illərlə müqayisədə bir qədər azalmış, bununla belə əlverişli xarici mövqe qorunmuşdur. Belə ki, xarici ticarət balansında müşayiət olunan müsbət meyllər davam etmiş, ticarət balansının profisiti isə müsbət olmuşdur.



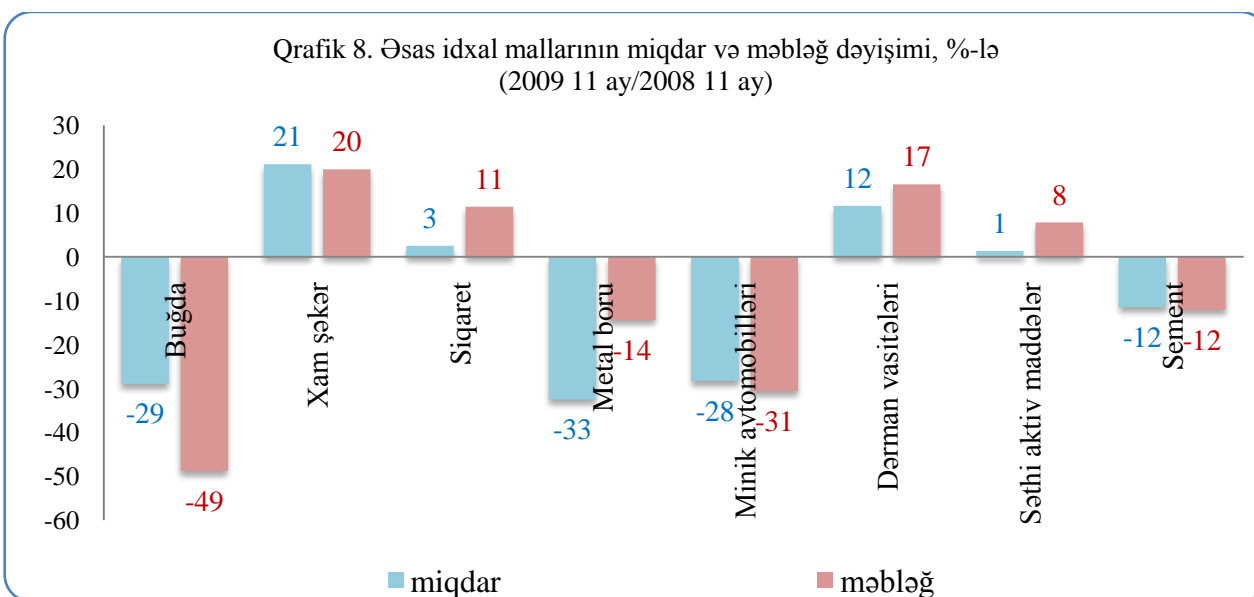
Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi

Belə ki, Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən 2009-cu ilin yanvar-noyabr aylarında xarici ticarət dövriyyəsi 18,6 mlrd.dollar təşkil etmişdir ki, bunun da 13,2 mlrd.dolları ixracın, 5,4 mlrd.dolları isə idxalın payına düşür.



Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi

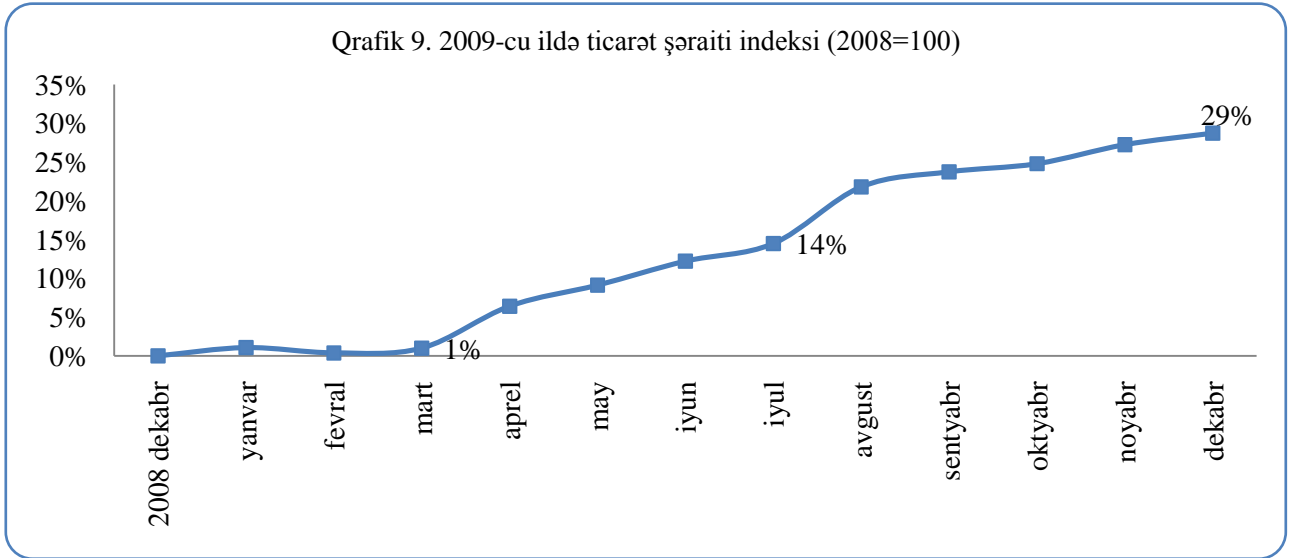
Beləliklə, dövr ərzində xarici ticarət balansında 7,8 mlrd.dollar həcmində profisit yaranmışdır.



Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi

II rübdən başlayaraq qiymət baxımından beynəlxalq konyunktur Azərbaycanın xeyrinə dəyişmişdir. Azərbaycanın ixracını təşkil edən məhsulların qiymətləri idxalı

təşkil edən məhsulların qiymətləri ilə müqayisədə daha sürətlə artmağa başlamışdır. Nəticədə ticarət şəraiti indeksi ilin əvvəlindən bəri 29% yüksəlmişdir.



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

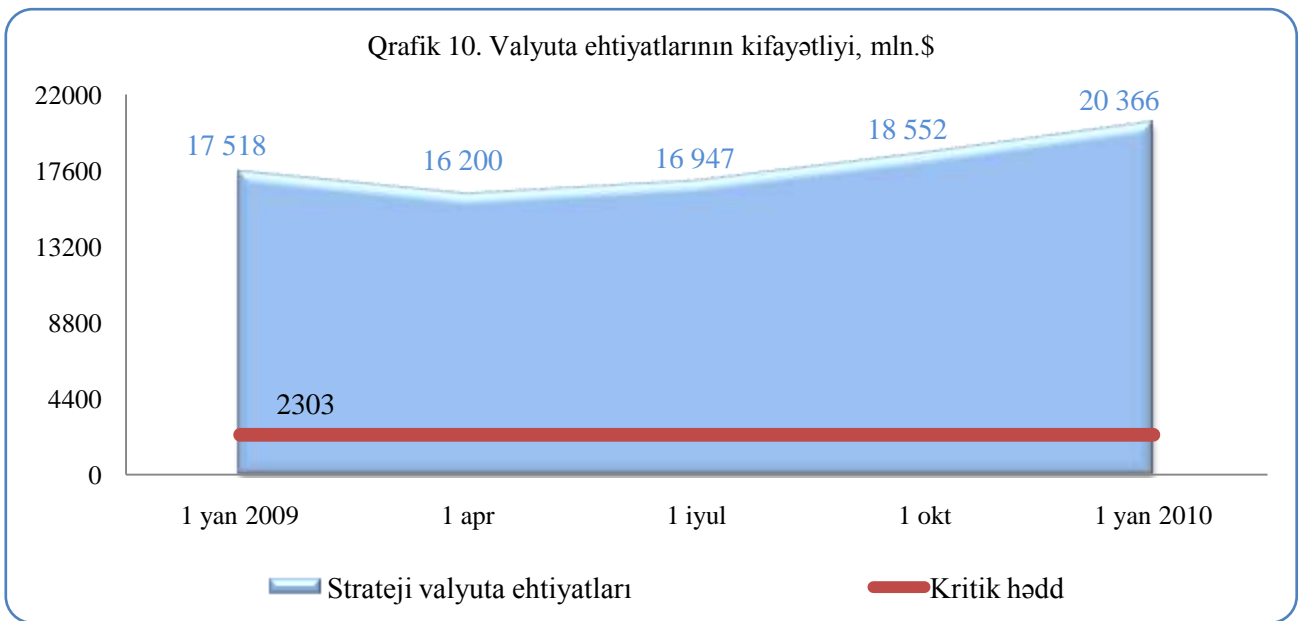
Bu, o deməkdir ki, dövr ərzində daha az ixrac hesabına daha çox mal və xidmət idxal etmək imkanları mövcud olmuşdur.

Həşiyə 1. Ticarət Şəraiti İndeksi. Ticarət şəraiti indeksi müəyyən baza dövrünə nəzərən hesablanmış ixrac qiymətləri indeksinin (P_x) idxal qiymətləri indeksinə (P_m) nisbəti kimi hesablanır:

$$TŞİ = \frac{P_x}{P_m}$$

Bu indeksin vahiddən böyük qiymət alması və ya yaxşılaşması ixrac olunmuş məhsul vahidinin daha çox idxal məhsul vahidini maliyyələşdirə bilməsini ifadə edir və qısamüddətli dövrdə ölkədə rifah baxımından arzuolunan hal hesab edilir.

Tədiyə balansının pozitiv saldoya malik olması ölkənin strateji valyuta ehtiyatlarının artımından aydın görünür. 01.01.2010 tarixinə ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 20,4 mlrd. dollara yaxındır ki, bu da 27 aylıq mal və xidmətlərin idxalına kifayət edir.

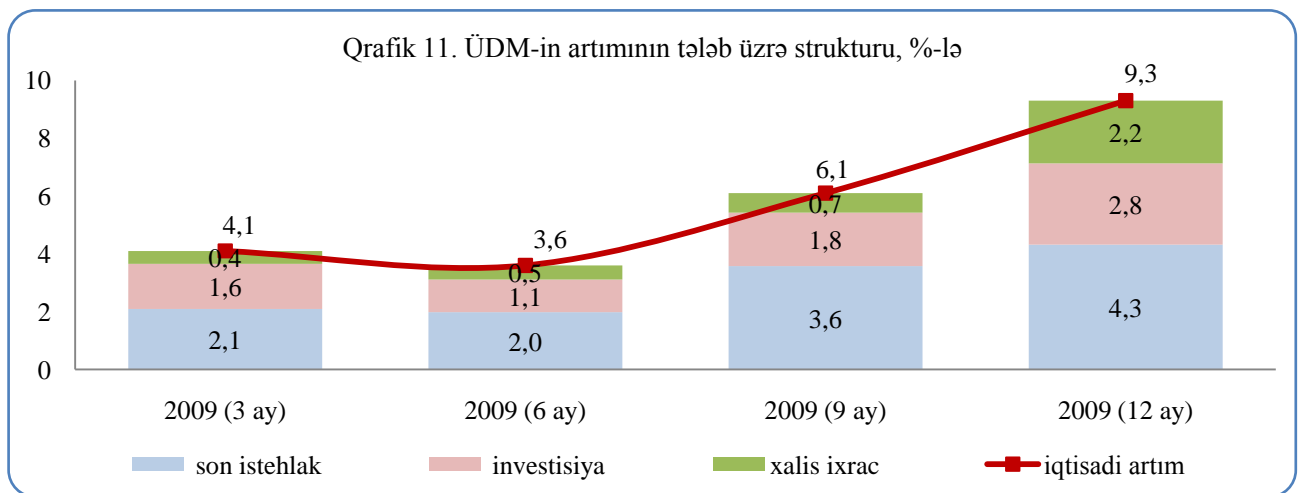


Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Mərkəzi Bankın valyuta ehtiyatları isə 01.01.2010 tarixinə 5,1 mlrd. ABŞ dollarını ötmüşdür ki, bu da 7 aylıq mal və xidmət idxalını maliyyələşdirməyə kifayətdir.

1.2.2. Məcmu tələb¹

Hesablamalar göstərir ki, 2009-cu ildə 9.3% real iqtisadi artımın 7.1% bəndi daxili tələbin payına düşmüşdür.



Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin göstəriciləri əsasında Azərbaycan Mərkəzi Bankının qiymətləndirməsi

¹*Qeyd: xalis ixrac ilkin rəqəmlər əsasında hesablanmışdır.

1.2.2.1 Son istehlak xərcləri. 2009-cu ildə son istehlak xərcləri iqtisadi artımın başlıca faktoru olmuş və əsasən ev təsərrüfatlarının istehlakından təsirlənmişdir.

Ev təsərrüfatlarının istehlakı. 2009-cu ildə əhalinin pul gəlirləri real ifadədə 6.4% artmış və məcmu gəlirlərin 66.2%-i son istehlaka yönəlmişdir. Əhalinin son istehlak xərcləri real ifadədə 6.4% artaraq 14.8 mlrd. manat və ya ÜDM-in 43%-ni təşkil etmişdir.

Hökumət və ictimai təşkilatlar. Hökumətin istehlak xərcləri başlıca olaraq dövlət büdcəsindən mal və xidmətlərə xərcləri hesabına formalaşmışdır. Dövr ərzində büdcə xərclərinin 32.4%-ni əmək haqqı, pensiya və müavinət ödəmələri təşkil etmişdir ki, bu da ötən ilki səviyyədə 8.6% bəndi çoxdur.

Haşiyə 2. Dövlət büdcəsi. DSK-nın məlumatına görə 2009-cu ilin yanvar-noyabr aylarında bütün mənbələrdən dövlət büdcəsinə 8.9 mlrd manat daxil olmuş, 7.9 mlrd. manat isə xərclənmişdir. Büdcənin icrasında 1026.9 mln. manat və ya ÜDM-in 3.5%-i qədər profisit yaranmışdır.

Vergi gəlirlərinin 43.6%-i ƏDV-dən, 25.6%-i hüquqi şəxslərin mənfəət (gəlir) vergisindən, 6.1%-i aksiz vergisindən, 5.5%-i isə xarici iqtisadi fəaliyyətlə bağlı vergilərdən daxil olmuşdur.

Büdcə xərclərinin 3162.2 mln. manatı (40.1%-i) iqtisadiyyata investisiya qoyuluşuna, 1005.4 mln. manatı (12.7%-i) əhalinin sosial müdafiəsi və sosial təminatına, 1313.1 mln. manatı (16.6%-i) isə təhsil və səhiyyənin maliyyələşdirilməsinə sərf edilmişdir.

Xərclərin 32.4%-ni (2559.6 mln. manat) əhaliyə əmək haqqı, pensiya və müavinət ödəmələri təşkil etmişdir.

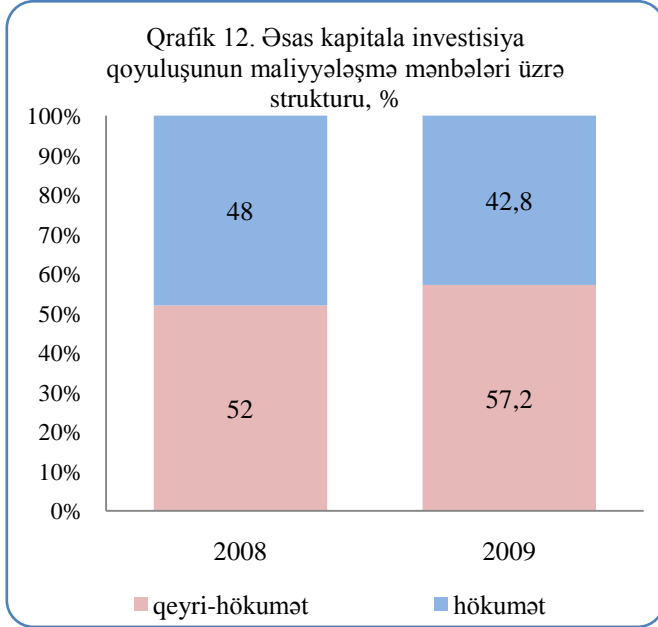
1.2.2.2 Investisiya xərcləri. 2009-cu ildə daxili maliyyələşmə mənbələri hesabına iqtisadiyyatın kapitalizasiyası davam etmişdir. Bununla belə investisiyaların maliyyələşməsində özəl sektorun payı artmışdır. Belə ki, əsas kapitalla qoyulmuş 7.4 mlrd.manat məbləğində investisiyanın 57.2%-i və ya 4.2 mlrd. manatı özəl sektorun payına düşmüşdür.

Haşiyə 3. Investisiya. DSK-nın məlumatına görə 2009-cu ildə bütün mənbələrdən əsas kapitalla 7.4 mlrd manat (ÜDM-in 21.3%-i) həcmində investisiya qoyulmuşdur.

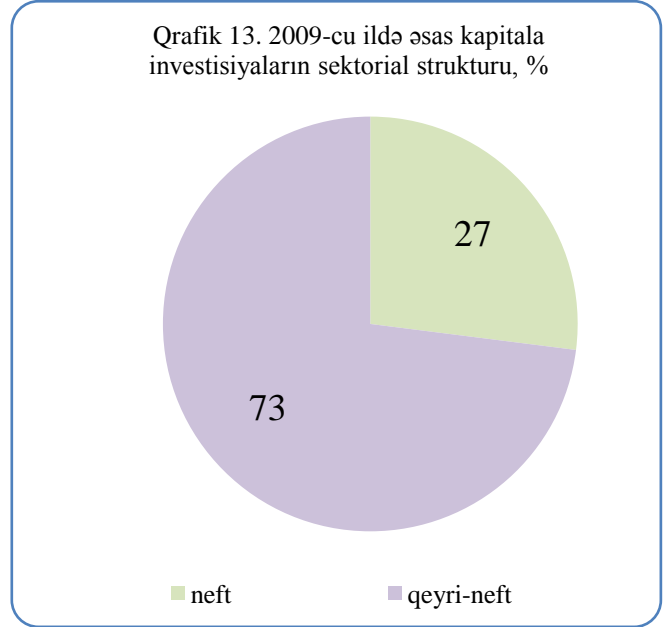
İnvestisiyaların 47.9%-i müəssisə və təşkilatların öz vəsaiti, 5.2%-i bank krediti, 36.4%-i büdcə vəsaiti, 6.4%-i büdcədən kənar fondların vəsaitləri, 4.1%-i isə əhalinin şəxsi vəsaitləri hesabına maliyyələşmişdir.

Cəmi investisiyaların 73%-i (5374 mln. manat) qeyri-neft, 27%-i (1984.6 mln. manat) isə neft sektorunun inkişafı məqsədlərinə yönəldilmişdir.

Əsas kapitalla yönəldilən investisiyaların 73%-i qeyri-neft sektorunun payına düşmüşdür. Qeyri-neft sektorunda sərmayə qoyuluşlarının təşviq edilməsində dövlət investisiyaları ilə yanaşı bank kreditlərinin də mühüm rolu olmuşdur. Belə ki, investisiya məqsədlərinə yönəldilən bank kreditləri 10.5% artmışdır.



Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi



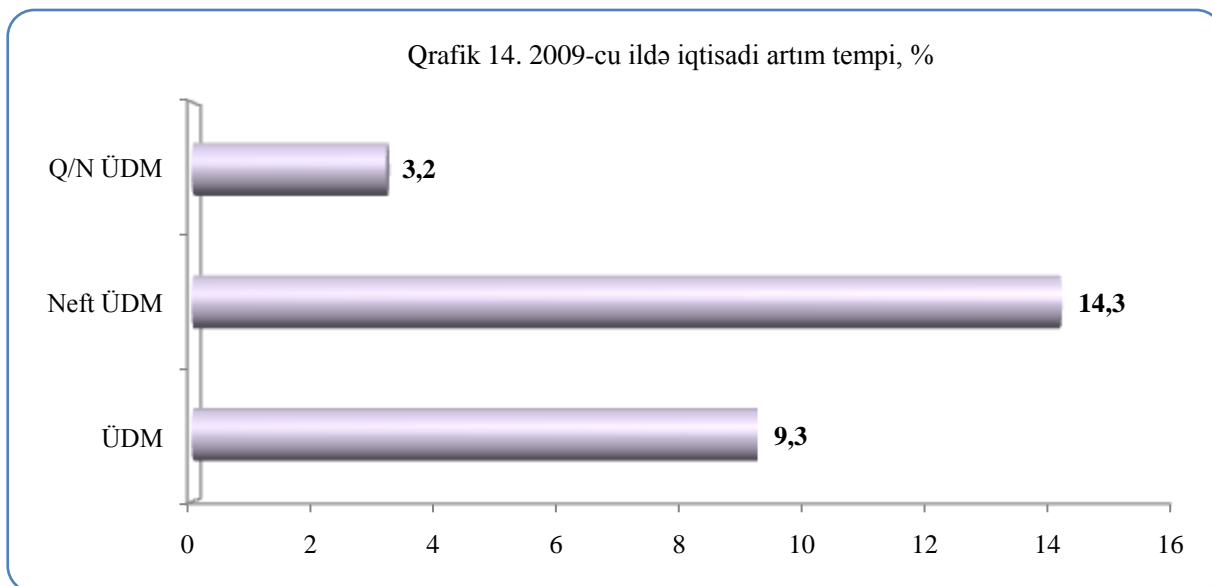
1.2.2.3. Xarici tələb: xarici ticarət və tədiyə balansı². Xarici ticarət balansında müsbət saldonun mövcud olması şəraitində xarici tələb də iqtisadi artıma pozitiv təsir göstərmişdir. Real iqtisadi artım tempinin 2.2% bəndi xalis ixracın artmasından təsirlənmişdir.

1.2.3. Məcmu təklif

2009-cu ildə iqtisadi artım tempi ötən illə müqayisədə stabilləşsə də ümumilikdə qorunmuşdur. İl ərzində neft sektoru ilə bərabər qeyri-neft sektorunda da artım davam etmişdir. İqtisadi artımın zəruri maliyyə mənbələrinin dəstəklənməsi qeyri-neft

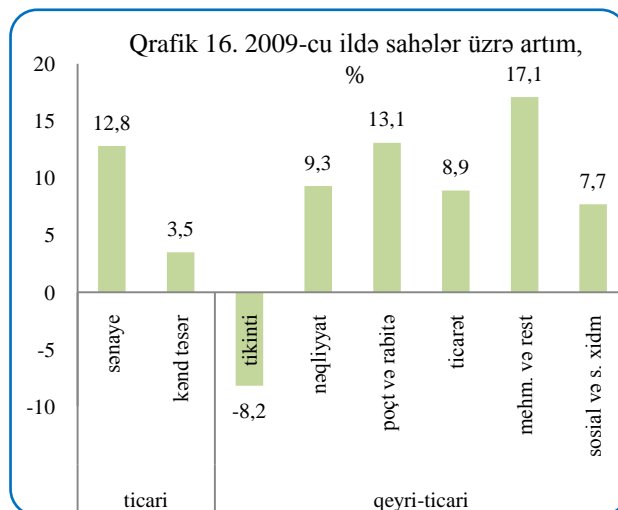
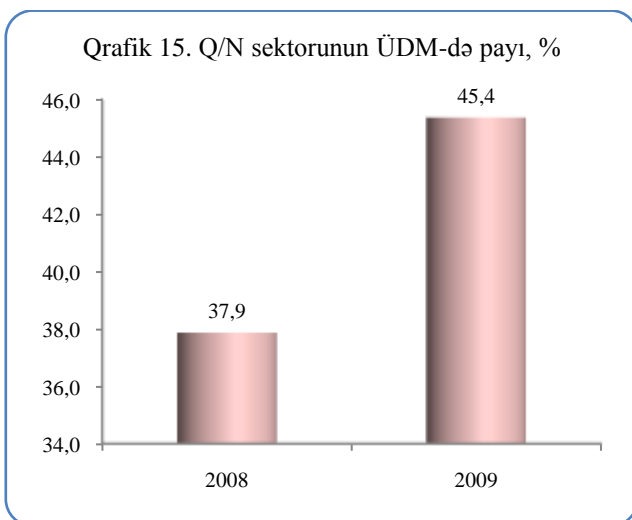
² 2009-cu il üzrə ilkin məlumatlar

sektorunda məcmu təklifə pozitiv təsir etmişdir. Hesabat dövründə ÜDM 9.3%, o cümlədən neft sektorunda 14.3%, qeyri-neft sektorunda isə 3.2% artmışdır.



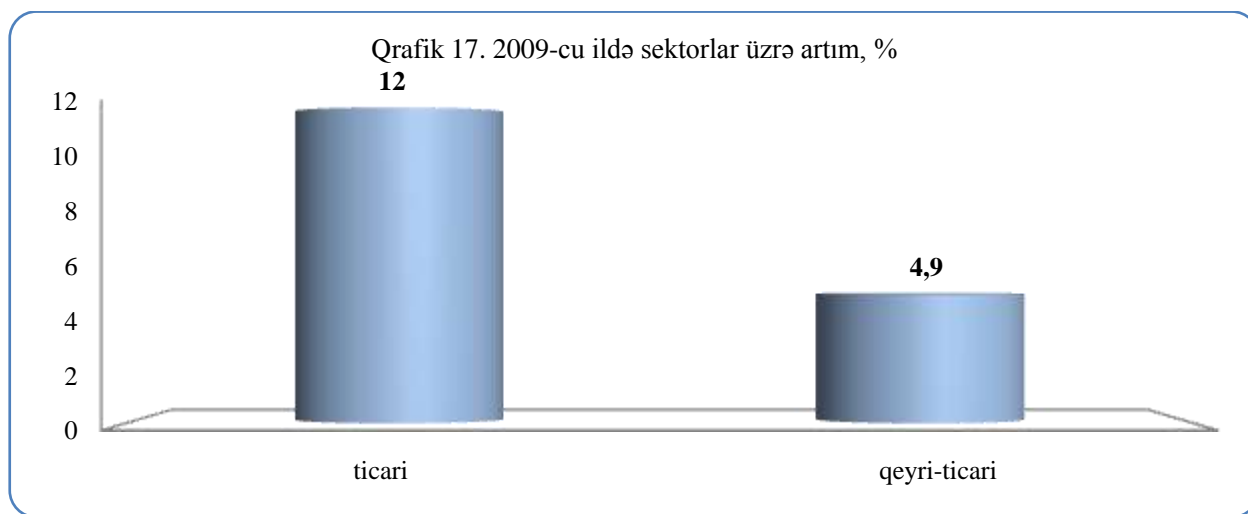
Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi

Cari ildə ÜDM-in artımı iqtisadiyyatın demək olar ki, bütün sahələri üzrə baş vermişdir. Ölkədə istehsal olunan ÜDM-in 45.6%-i iqtisadiyyatın qeyri-neft sahələrində yaradılmışdır.



Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi

Ticari sahələr³. ÜDM-in artımı başlıca olaraq ticari sektordakı aktivlikdən təsirlənmişdir. Belə ki, ÜDM-in 56.7%-i ticari sahələrin payına düşmüş və bu sahələr ümumi artıma 7.7% bəndi töhfə vermişdir. Dövr ərzində ticari sektorun artımını əsasən sənayedəki yüksək artım şərtləndirmişdir. Belə ki, ticari sektordakı 12%-lik artımın 11.7% bəndi sənayenin payına düşmüşdür. Sənayenin artımında isə neft sənayesi həlledici rol oynamışdır.



Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi

Qeyri-ticari sahələr⁴. İl ərzində tikinti istisna olmaqla qeyri-ticari sektorun bütün sahələrində artım müşahidə edilmişdir. Qeyri-ticari sahələrdə istehsal 4.9% artmış, iqtisadi artım tempinin 1.6% bəndi qeyri-ticari sahələrin hesabına formalaşmışdır.

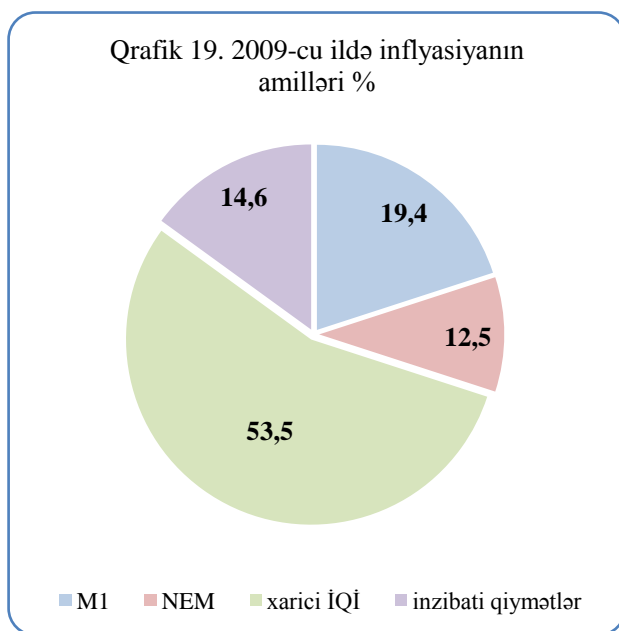
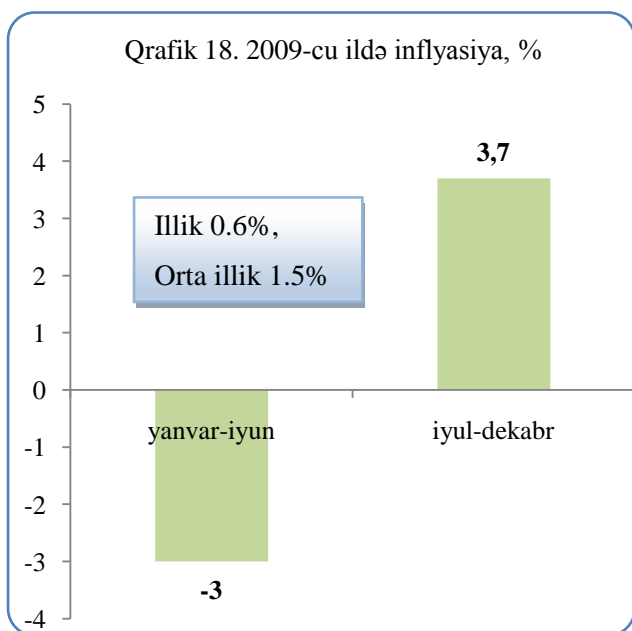
Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, qeyri-ticari sahələr arasında ən yüksək artım tempi xidmət sferasında (nəqliyyat, poçt-rabitə, ticarət, mehmanxana, sosial xidmətlər) müşahidə edilmişdir. İstehlak tələbinin qorunması, həmçinin xidmət sferalarının genişlənməsi hesabına bu sektor ÜDM-in artımına mühüm impuls vermişdir. Belə ki, cəmi ÜDM-in 28.3%-i, qeyri-ticari ÜDM-in isə 79.2%-i xidmət sahələrinin payına düşmüşdür.

³ Ticari (tradable) sektora kənd təsərrüfatı və sənaye daxildir.

⁴ Qeyri-ticari (non-tradable) sektora tikinti, nəqliyyat, rabitə, ictimai iaşə, mehmanxana xidmətləri və s. daxildir.

1.2.4. Makroiqtisadi tarazlıq

2009-cu ildə makroiqtisadi tarazlıq xarici balansın dəyişməsi və daxili tələbin dinamikasının təsiri altında formalaşmışdır. Məcmu tələbin xarici maliyyə mənbələrinin məhdudlaşması nəticəsində əsasən ilin birinci yarısında deflyasiya zonasına daxil olan iqtisadiyyat məcmu tələbin inyeksiyalar hesabına dəstəklənməsi və xarici konyunkturun yaxşılaşması nəticəsində ilin ikinci yarısında deflyasiya zonasından çıxmışdır.



Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi

1.2.4.1. İstehlak qiymətləri indeksi. Qlobal mühitdə və onun təsiri ilə ölkə iqtisadiyyatında gedən proseslər dövr ərzində qiymətlərin dinamikasında öz əksini tapmışdır. Beynəlxalq əmtəə bazarlarında qiymətlərin azalması, xüsusən də ərzağın ucuzlaşması, habelə məcmu tələbin artım tempinin yavaşması ilin I yarısında 3%-lik deflyasiyaya səbəb olmuşdu. İyul-dekabr aylarında isə dünya əmtəə bazarlarında qiymətlərin qalxmağa başlaması, Mərkəzi Bankın pul siyasətini radikal yumşaltması hesabına məcmu tələbin aktiv dəstəklənməsi nəticəsində deflyasiya səngimiş və 2009-cu ilin iyul-dekabr aylarında 3.7%-lik inflyasiya qeydə alınmışdır.

Həsiyə 4. "İnflyasiya idxalı". Mərkəzi Bankda aparılan tədqiqatlar göstərir ki, Azərbaycana xaricdən inflyasiya həm hazır istehlak malları vasitəsilə (birbaşa təsir), həm də aralıq istehlak məhsulları vasitəsilə (dolaylı təsir) idxal olunur.

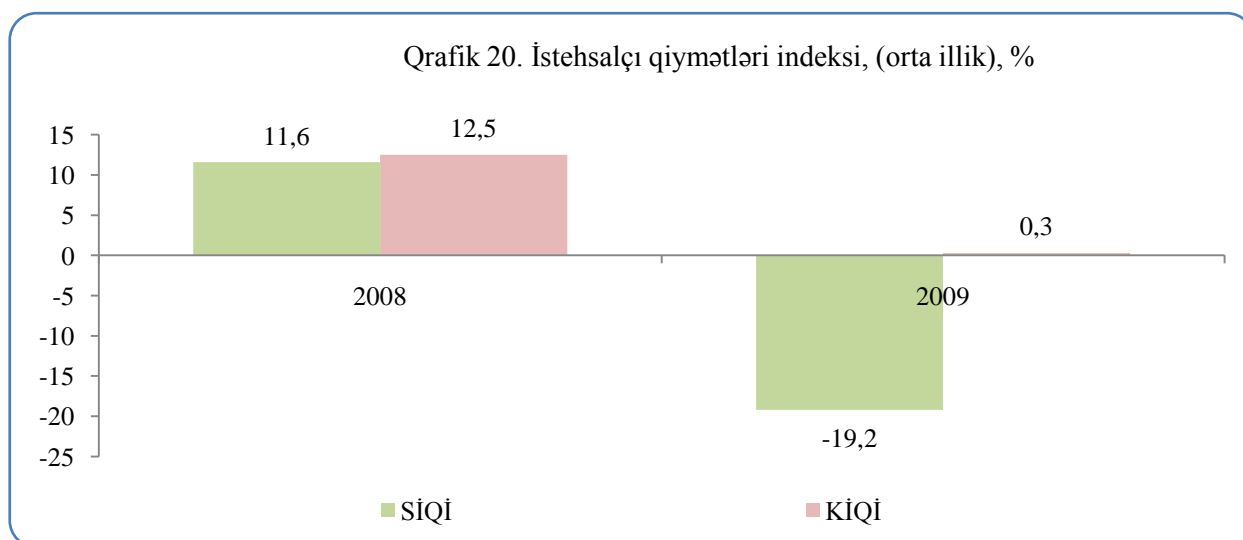
Hazır istehlak mallarının qiymətləri tərəfdaş ölkələrdəki inflyasiyadan və manatın nominal effektiv məzənnəsinin dəyişməsindən təsirlənir.

Son illər ölkədə bir çox yeyinti sənayesi sahələrinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq aralıq istehlak mallarının idxalı da artır ki, onların da qiymətlərinin dəyişməsi istehsalın maya dəyərinə və yekunda hazır məhsulun qiymətinə təsir göstərir.

Müəyyən olunmuşdur ki, son bir ildə Azərbaycana xaricdən inflyasiya idxalının 60%-i birbaşa təsirlə, 40%-i isə dolaylı təsirlə izah olunur. Bu amil 2009-cu ildə məzənnə siyasətinin formalaşmasında nəzərə alınmışdır.

İl ərzində orta illik inflyasiya isə 1.5% təşkil etmişdir ki, bu da ötən ildəki səviyyədən 10 dəfə aşağıdır. Orta illik inflyasiyanın aşağı səviyyədə saxlanılması bütün sosial göstəricilərin real artımına müsbət təsir etmişdir.

1.2.4.2. Sənaye istehsalçılarının qiymət indeksi. Dövr ərzində sənaye sahələrində orta illik istehsalçı qiymətləri (SİQİ) 19.2% aşağı düşmüşdür. Orta illik SİQİ-nin aşağı düşməsi əsasən qeyri-neft sektorunda istehsalçı qiymətlərinin azalması ilə əlaqədardır. Qeyri-neft sektorunda istehsalçıların qiymət indeksinin enməsində isə emal sənayesi sahələri başlıca amil olmuşdur. Belə ki, il ərzində emal sənayesi sahələrində istehsalçı qiymətləri 7.3% ucuzlaşmışdır.



Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi

1.2.4.3. Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının qiymət indeksi. Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının orta illik qiymət indeksi 0.3% yüksəlmişdir ki, bu da heyvandarlıq məhsulları üzrə istehsalçı qiymətlərinin artması ilə bağlıdır. Orta illik istehsalçı qiymətləri bitkiçilik sahəsində isə 2.9% aşağı düşmüşdür.

II. Pul və məzənnə siyasəti

2009-cu ildə Mərkəzi Bankın pul siyasəti antiböhran xarakter daşıyaraq makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin qorunmasına, sistem əhəmiyyətli bankların və müəssisələrin fəaliyyətinin stabilləşdirilməsinə, iqtisadiyyatın pula olan zəruri tələbatının ödənilməsinə yönəlmişdir.

2009-cu ilin I rübündə pul siyasətinin ağırlıq mərkəzi məzənnə siyasətinin üzərinə düşmüşdür. Ölkəyə xarici maliyyə axınlarının azalmasına və qonşu ölkələrdəki devalvasiya dalğasının psixoloji təsirinə baxmayaraq, manatın məzənnəsinin sabitliyi qorunmuşdur. Mərkəzi Bank valyuta bazarında tələb və təklifi vaxtında tarazlaşdırmış, nəticədə manatın məzənnəsinin kəskin ucuzlaşmasının qarşısı alınmışdır. Manatın məzənnəsinin sabitliyi idxalın və daxili istehsalda istifadə olunan xarici mənşəli əmtəələrin kəskin bahalaşmasının qarşısını almış, habelə əhalinin

əmanətlərinin dəyərsizləşməsinin, xarici valyutada borc yükünün artmasının, manata etimadın azalmasının və iqtisadiyyatda yüksək dollarlaşmanın qarşısını almışdır. Daxili istehlak bazarında idxalın xüsusi çəkisinin əhəmiyyətli olması şəraitində yeridilmiş məzənnə siyasəti cari ildə orta illik inflyasiyanın 1.5% səviyyəsində saxlanmasında mühüm rol oynamışdır.

Aşağı inflyasiya və məzənnə sabitliyi əhalinin sosial vəziyyətinin qorunmasına imkan vermiş, əhalinin pul gəlirlərinin real artımı dövr ərzində 6.4% olmuşdur. Inflyasiyanın aşağı səviyyəsi və çoxtərəfli məzənnənin əlverişli olması ölkənin rəqabət qabiliyyətliliyinin qorunmasına da imkan vermiş, il ərzində manatın çoxtərəfli real məzənnəsi 3.5% ucuzlaşmışdır.

2009-cu ildə mərkəzi bank haqqında qanuna mühüm dəyişikliklərin edilməsi əsasında pul siyasətinin çevikliyinin daha da artırılması və iqtisadiyyata zəruri likvidliyin təmin edilməsi iqtisadi artımın qorunmasında mühüm rol oynamışdır.

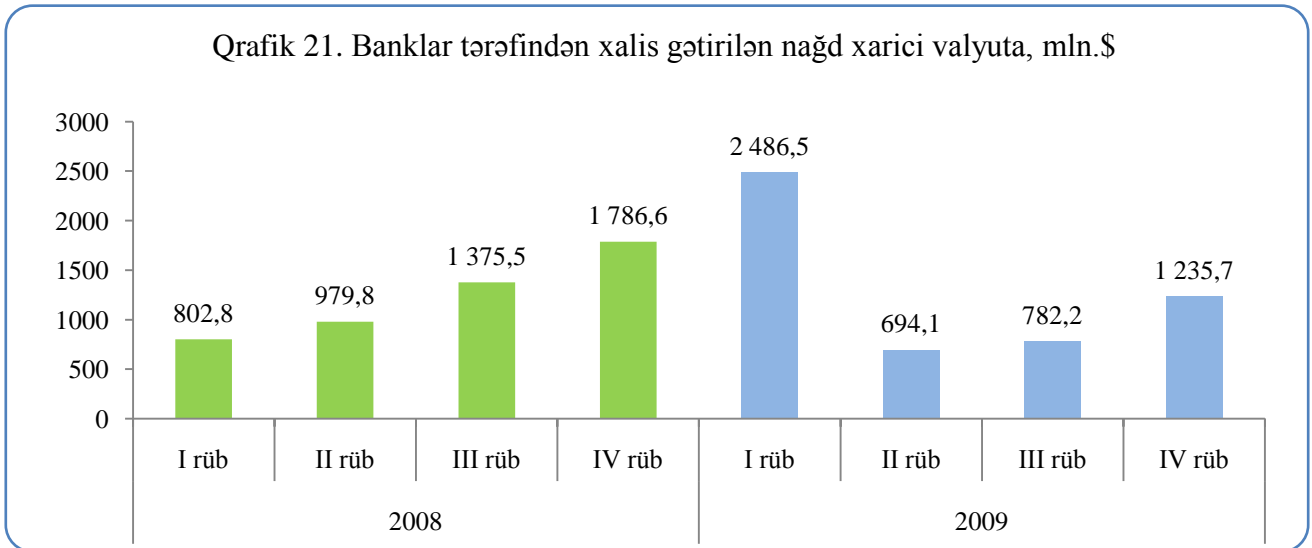
2.1. Valyuta bazarı və manatın məzənnəsi

2009-cu ildə, xüsusilə onun birinci rübündə daxili valyuta bazarında proseslər ölkənin xarici iqtisadi-ticarət əlaqələrinin dinamikası və partnyor ölkələrdəki devalvasiyaların psixoloji təsiri altında getmişdir. Belə ki, valyuta bazarının həcmi 2009-cu ilin yekunu üzrə 25.4 mlrd.manat təşkil etmişdir.

2009-cu ilin I rübündə əsasən qonşu ölkələrdə gedən devalvasiyanın psixoloji təsiri nəticəsində valyuta bazarında dollara tələbat artmış, II rübdən başlayaraq isə tələb səngimişdir. Bazarın çevik tənzimlənməsi sayəsində manatın məzənnəsi sabit qalmış və nəticədə 2009-cu il ərzində manat ABŞ dollarına qarşı cəmi 0,26% ucuzlaşmışdır.

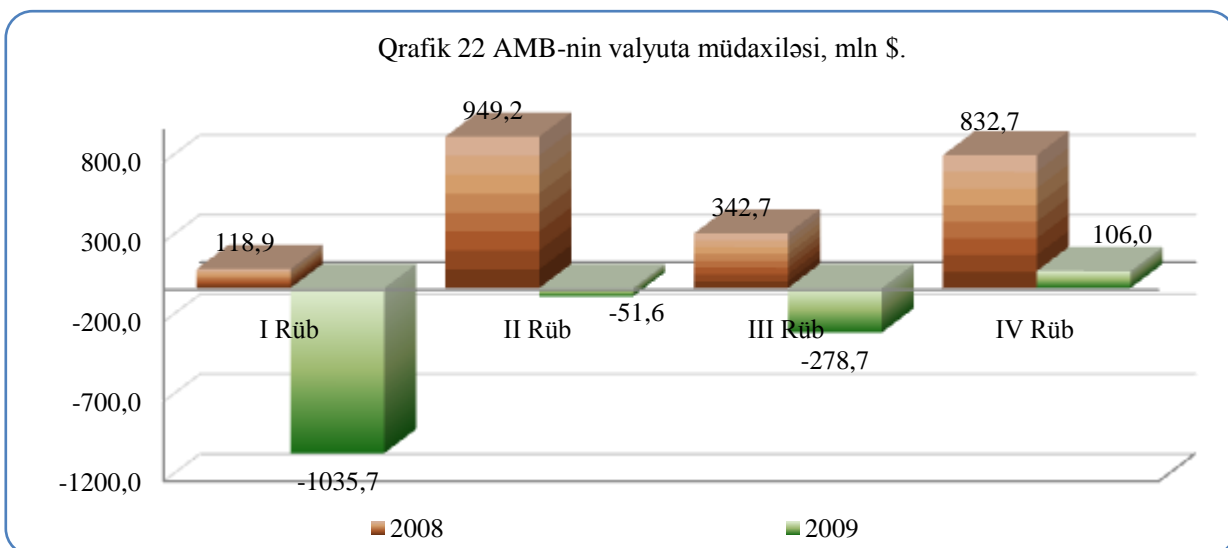
Dollarlaşmanın II rübdən başlayaraq səngiməsi banklar tərəfindən ölkəyə gətirilən nağd xarici valyutanın həcmindən də görünür. Belə ki, banklar tərəfindən ölkəyə

gətirilən nağd xarici valyutanın həcmi 2009-cu ilin III rüb və IV rüblər üzrə həcmi ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə müvafiq olaraq 43.1% və 30.8% az olmuşdur.



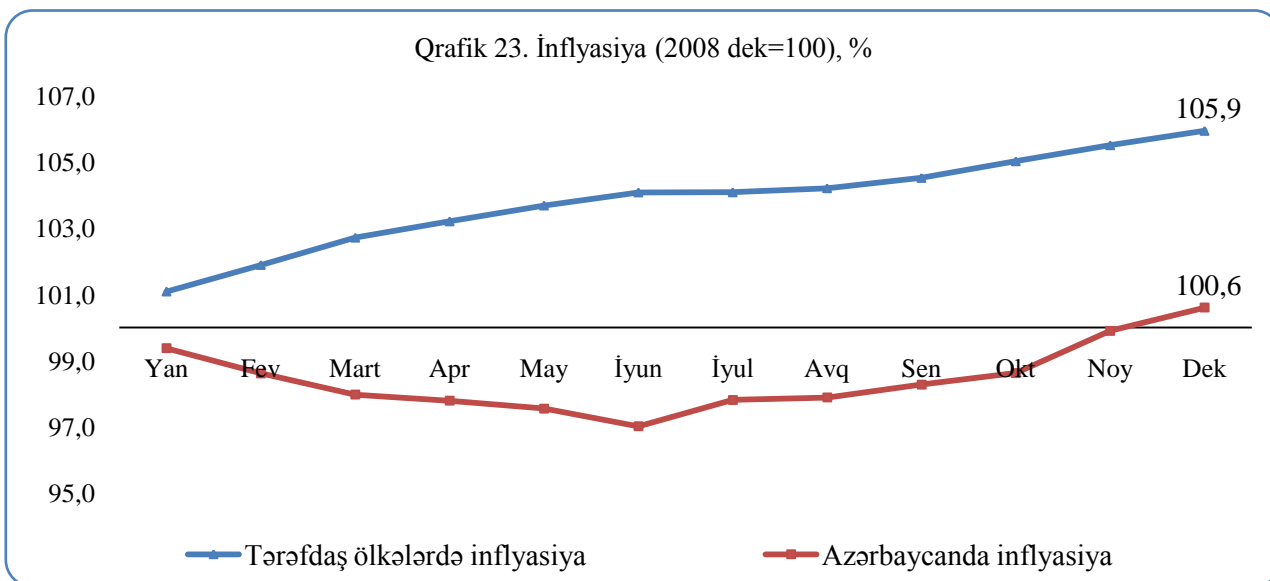
Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Tədiyə balansının müsbət saldosu manatın məzənnəsinin sabit qalmasının fundamental faktoru olmuşdur. Məhz tədiyə balansının profisitli olduğunu və valyuta bazarında yaranmış gərginliyin müvəqqəti xarakter daşdığını nəzərə alaraq Mərkəzi Bank manatın devalvasiyasına yol verməməyi məqsədəuyğun hesab etmişdir. Toplanmış valyuta ehtiyatları hesabına manatın məzənnəsinin saitliyinin təmin olunması II rübdən başlayaraq valyuta bazarındakı psixoloji gərginliyi tam aradan qaldırmışdır.



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Manatın məzənnəsinin sabitliyi ölkədə inflyasiyanın, xarici borc yükünün və dollarlaşmanın artmamasına, bu əsasda pul təklifinin bərpasına əlverişli şərait yaratmışdır. Eyni zamanda manatın ABŞ dollarına nəzərən məzənnəsinin sabit saxlanılması ölkənin beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinə mənfi təsir göstərməmişdir.



Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi və Azərbaycan Mərkəzi Bankı

2009-cu ildə manatın nominal məzənnəsi ticarət partnyoru olan bəzi ölkələrin valyutalarına nəzərən dəyərdən düşdüyü halda, digər ölkələrin valyutalarına nəzərən möhkəmlənmişdir. Manatın nominal ikitərəfli məzənnəsinin dinamikası real ikitərəfli

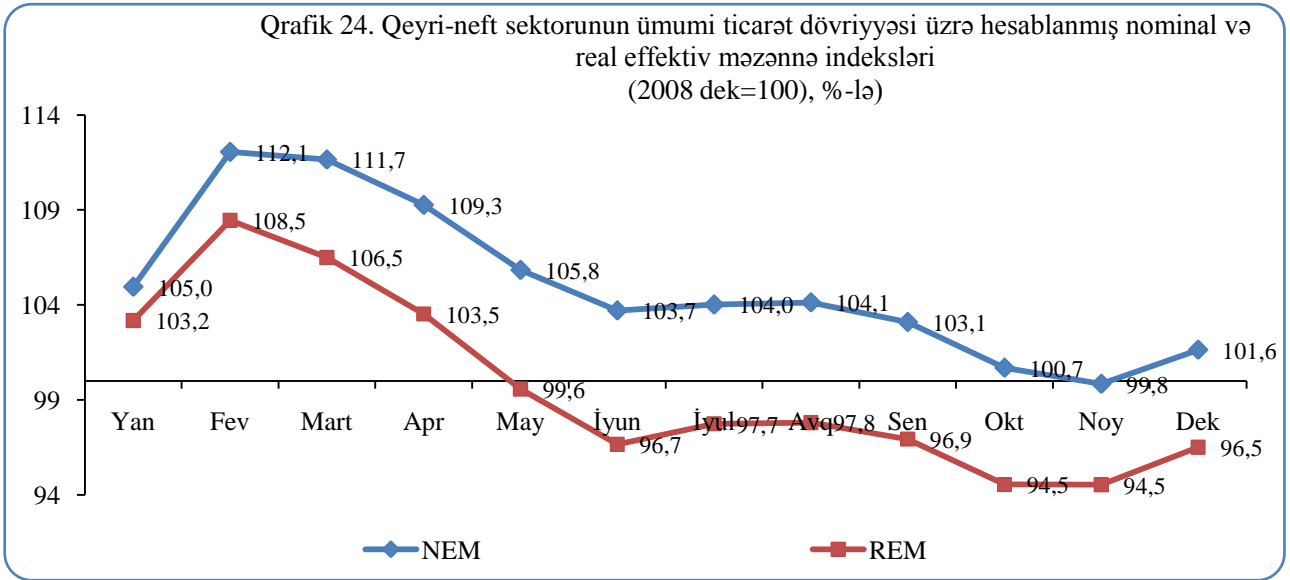
məzənnələrin də dəyişməsinə təsir göstərmişdir. İl ərzində manat bəzi ölkələrin (Avrozona, B.Britaniya, Türkiyə, İran, İsrail, Çin) valyutalarına nəzərən həm nominal, həm də real olaraq ucuzlaşmış, ABŞ, Ukrayna və Gürcüstan valyutalarına nəzərən isə nominal olaraq möhkəmləndiyi halda real olaraq dəyərdən düşmüşdür.

Cədvəl 4. 2009-cu ildə manatın əsas ticarət partnyoru olan ölkələrin valyutalarına qarşı ikitərəfli nominal və real məzənnə indeksləri, %-lə

	2008-ci ilin dekabrına nəzərən	
	Nominal ikitərəfli məzənnə indeksi*	Real ikitərəfli məzənnə indeksi
ABŞ	100,2	97,8
Avrozona	92,8	92,5
Böyük Britaniya	92,0	89,8
Türkiyə	98,1	92,6
Rusiya	107,2	99,2
Ukrayna	102,7	92,0
Gürcüstan	101,7	99,3
İran	99,4	92,3
Qazaxıstan	123,6	116,9
Yaponiya	98,8	100,3
İsrail	98,0	94,8
Çin	99,9	99,5

*Manatın partnyor ölkənin valyutasına nəzərən məzənnələrin orta aylıq dəyişməsi nəzərdə tutulur.

2009-cu il ərzində qeyri-neft sektoru üzrə nominal effektiv məzənnə (ümumi ticarət dövriyyəsi çəkili) 1.6% bahalaşmışdır. Bu bahalaşma inflyasiya səviyyələri arasındakı fərq hesabına tam kompensasiya olunmuşdur. Belə ki, 2009-cu ilin dekabrında ötən ilin dekabrına nəzərən Azərbaycanda inflyasiya 0.6% təşkil etdiyi halda, ticarət partnyoru ölkələrində orta hesabla 5.9% olmuşdur.



Mənbə: AMB

Bu şəraitdə qeyri-neft sektoru üzrə real effektiv məzənnə 3.5% ucuzlaşmışdır.

Həşiyə 5. Nominal effektiv məzənnə (NEM) indeksi manatın ticarət partnyoru olan ölkələrin valyutalarına nəzərən ikitərəfli nominal məzənnələrinin dəyişiminin ticarət xüsusi çəkiləri nəzərə alınmaqla həndəsi ortasını əks etdirir və aşağıdakı formula ilə hesablanır.

$$NEM_t = \prod_{i=1}^n e_{it}^{w_i}$$

Burada,

n - xarici ticarətdə partnyor ölkələrin sayı;

e_{it} - manatın i ölkəsinin valyutasına nəzərən t dövründə dəyişməsi;

w_i – i ölkəsinin xarici ticarət dövriyyəsində xüsusi çəkisini göstərir.

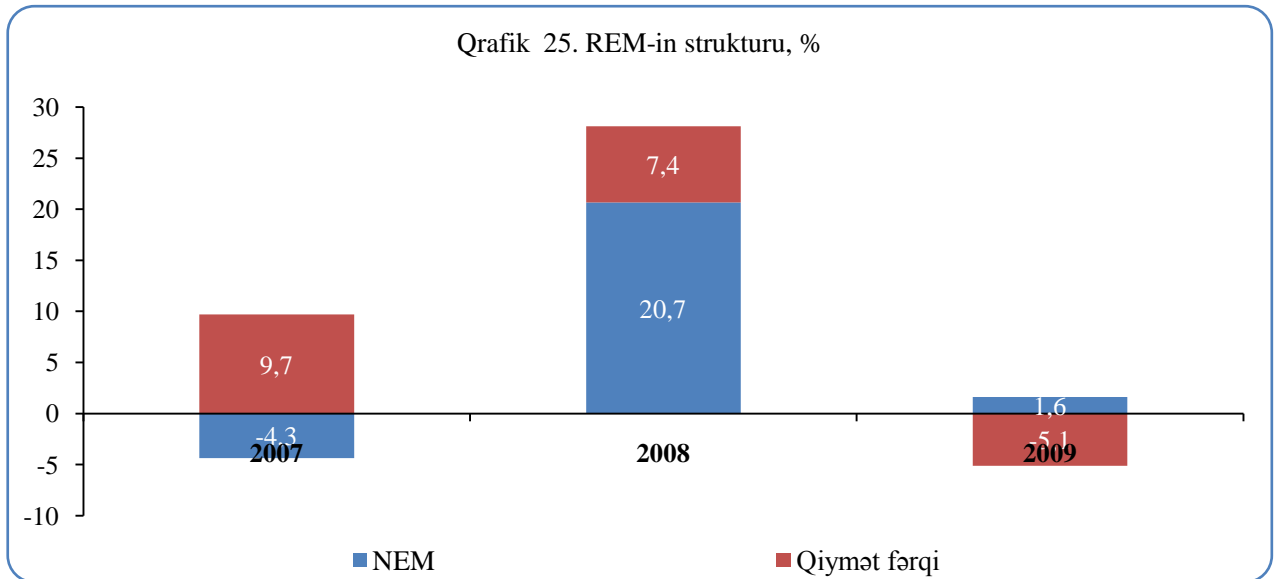
Real effektiv məzənnə (REM) indeksi manatın ticarət partnyoru olan ölkələrin valyutalarına nəzərən ikitərəfli real məzənnələrinin dəyişiminin ticarət xüsusi çəkiləri nəzərə alınmaqla həndəsi ortasını əks etdirir və aşağıdakı kimi hesablanır:

$$REM_t = \prod_{i=1}^n (e_{it} * p_t / p_{it})^{w_i}$$

Burada,

p_t - t dövründə ölkə daxilində inflyasiya səviyyəsi; p_{it} - t dövründə ticarət partnyoru olan ölkədə inflyasiya səviyyəsidir.

İl ərzində qeyri-neft sektoru üzrə real effektiv məzənnəyə nominal valyuta məzənnələri artırıcı, qiymətlərin dəyişimi isə azaldıcı təsir göstərmişdir.



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Beləliklə, qısamüddətli dövrdə real effektiv məzənnə ölkənin beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin qorunmasına şərait yaradan səviyyədə dəyişmişdir.

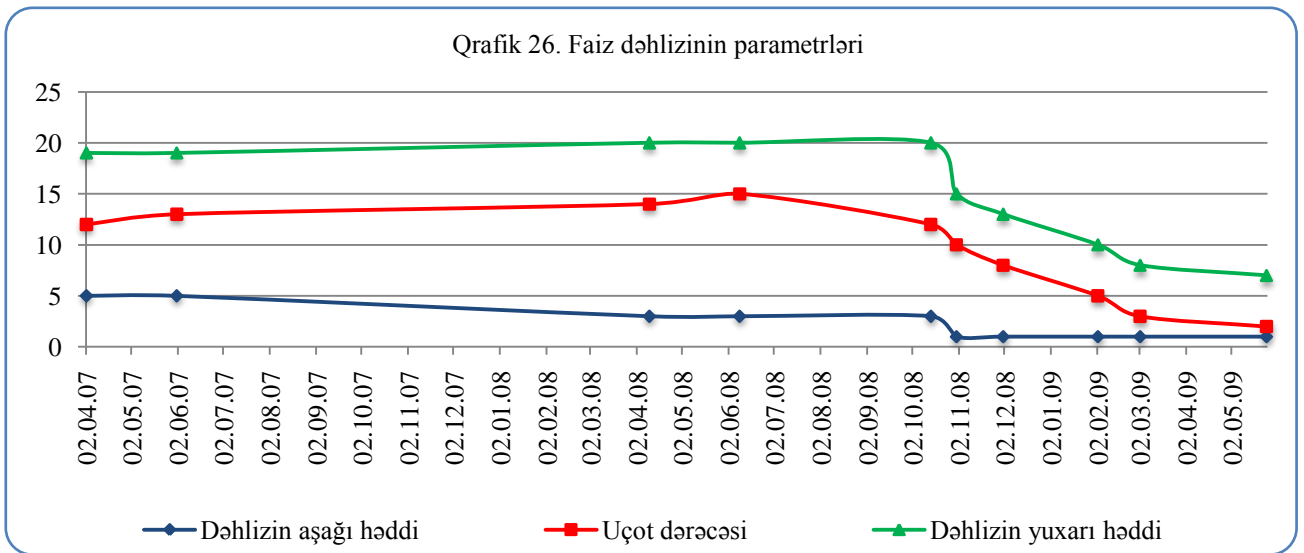
2.2. Pul siyasəti alətləri

Pul siyasəti qarşısında qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün Mərkəzi Bank il ərzində faiz dəhlizinin parametrləri, məcburi ehtiyatlar, yenidən maliyyələşdirmə, habelə açıq bazar əməliyyatları kimi alətlərdən fəal istifadə etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 9 iyul 2009-cu il tarixli Fərmanı ilə qüvvəyə minmiş Mərkəzi Bank haqqında qanuna dəyişikliklər və əlavələr qlobal böhranın təsirlərinə qarşı daha fəal mübarizə aparmaq imkanı vermişdir. Böhran dövründə dünyanın əksər ölkələrinin mərkəzi banklarının statusunda müşahidə edilən son meyllər bu dəyişikliklərdə öz əksini tapmışdır. Dəyişikliklərə görə Mərkəzi Bank daha uzun müddətə və müxtəlif valyutalarda banklara kreditlər, o cümlədən subordinasiya kreditləri verə bilər. Eyni zamanda Mərkəzi Bank real sektorun

dəstəklənməsi məqsədilə dövlət zəmanəti əsasında bankları kreditləşdirmək hüququna malikdir.

2009-cu ildə Mərkəzi Bank başlıca makroiqtisadi tendensiyaları nəzərə alaraq uçot dərəcəsinə il ərzində 3 dəfə dəyişərək 8%-dən 2%-ə, faiz dəhlizinin yuxarı həddini isə 13%-dən 7%-ə endirmişdir.



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

İl ərzində Mərkəzi Bank tərəfindən likvidliyin verilməsi əməliyyatları aktivləşdirilmiş, likvidliyin cəlb olunması alətləri isə məhdudlaşdırılmışdır.

Məcburi ehtiyat normaları 6%-dən 0,5%-ə salınmışdır. Məcburi ehtiyat normalarının ortalama müddəti həm manat, həm də xarici valyutada depozitlər üzrə 1 ay olmuşdur.

Cədvəl 5. Məcburi ehtiyat normaları haqda məlumat, %-lə

Fəaliyyət dövrü	Hüquqi və fiziki şəxslərdən cəlb olunmuş vəsaitlər üzrə		Qeyri-rezident bank və maliyyə təşkilatlarından, o cümlədən beynəlxalq maliyyə təşkilatlarından cəlb edilmiş vəsaitlər üzrə	
	manatla	xarici valyuta ilə	manatla	xarici valyuta ilə
16.07.08-13.10.08	12	12	5	5
14.10.08-30.11.08	9	9	0	0
01.12.08-31.01.09	6	6	0	0
01.02.09-01.03.09	3	3	0	0
01.03.2009-dan indiyədək	0.5	0.5	0	0

Məcburi ehtiyatlar üzrə ortalama müddətinin 1 ayadək uzadılması banklar tərəfindən likvidliyin daha effektiv idarə olunmasına imkan vermişdir.

Cədvəl 6. Likvidlik saldosu

	01 Yanvar 2009	30 dekabr 2009	Dəyişmə, mln. manatla
Likvidliyin verilməsi alətləri*	234.7	1483.5	1248.8
Likvidliyin cəlb olunması alətləri**	452.6	29.5	-423.1
Likvidlik saldosu	-217.9	1454	1672

*AMB tərəfindən banklara kreditlər, SVOP əməliyyatları və s.

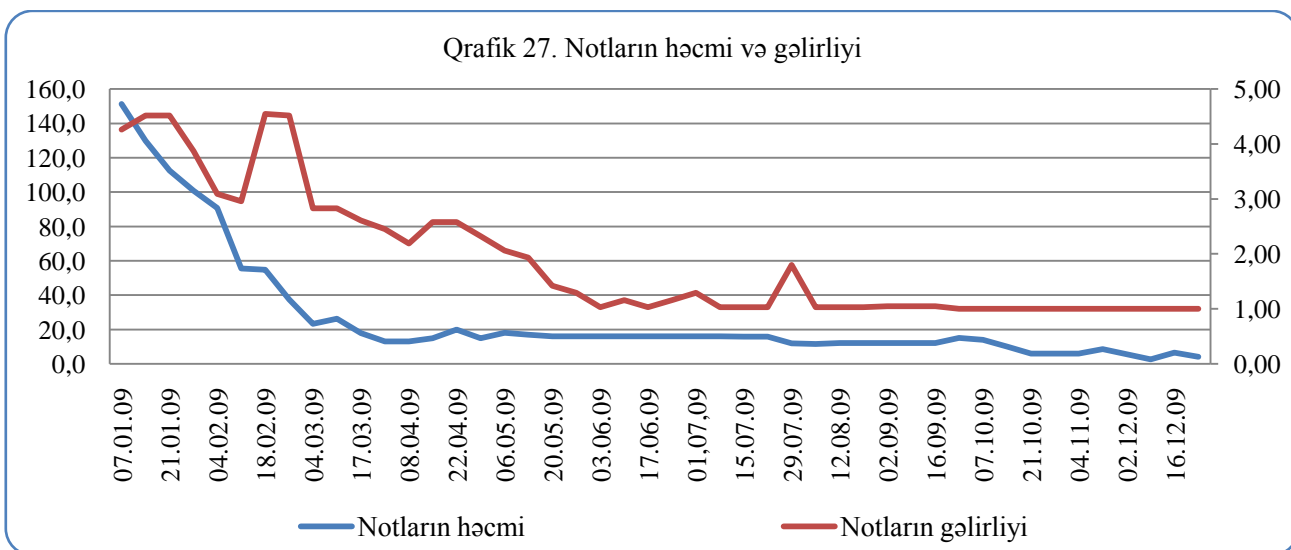
** Not portfeli, REPO əməliyyatları, milli və xarici valyutada məcburi ehtiyat normaları.

Mərkəzi Bankın əməliyyatları üzrə saldo⁵ ilin əvvəlindəki mənfi 217.9 mln. manatdan ilin sonuna pozitiv 1454 mln. manata yüksəlmişdir. Nəticədə, Mərkəzi Bank iqtisadiyyata 2009-cu ildə ÜDM-in 5%-i həcmində likvidlik dəstəyi vermişdir.

Bütövükdə, 2009-cu ildə Mərkəzi Bank tərəfindən həyata keçirilmiş xalis emissiyanın 75%-i birbaşa alətlər (kredit mexanizmləri), 25%-i isə dolaylı alətlər (məcburi ehtiyatlar və notlar) vasitəsilə təmin edilmişdir. Dövr ərzində Mərkəzi Bank tərəfindən iqtisadiyyata verilən kreditlərin 22%-i bank sisteminin, 78%-i isə sistem əhəmiyyətli dövlət müəssisələrinin dəstəklənməsinə yönəldilmişdir.

İl ərzində Mərkəzi Bank svop və ipoteka kağızlarının təkrar bazardan alınması kimi yeni likvidlik alətlərindən də istifadə etmişdir.

2009-cu il ərzində notların yerləşdirilməsi üzrə Mərkəzi Bank tərəfindən 51 auksion keçirilmişdir. Emissiyanın ümumi həcmi 579 mln. manat, yerləşdirilmiş notların həcmi isə 260,4 mln. manat (emissiya həcminin 45%-i) təşkil etmişdir. Mərkəzi Bankın qısamüddətli notları üzrə orta ölçülmüş gəlirlilik azalaraq dövrün əvvəlində keçirilmiş ilk auksiondakı 4,26%-dən sonuncu auksionda 1%-dək enmişdir. Notlar üzrə təkrar bazarın həcmi 38,7 mln. manat təşkil etmişdir.



⁵ Bu göstərici Mərkəzi Bankın likvidliyin verilməsi alətlərinin qalığı ilə likvidliyin cəlb olunması əməliyyatlarının qalığı arasındakı fərqə ifadə edir.

Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

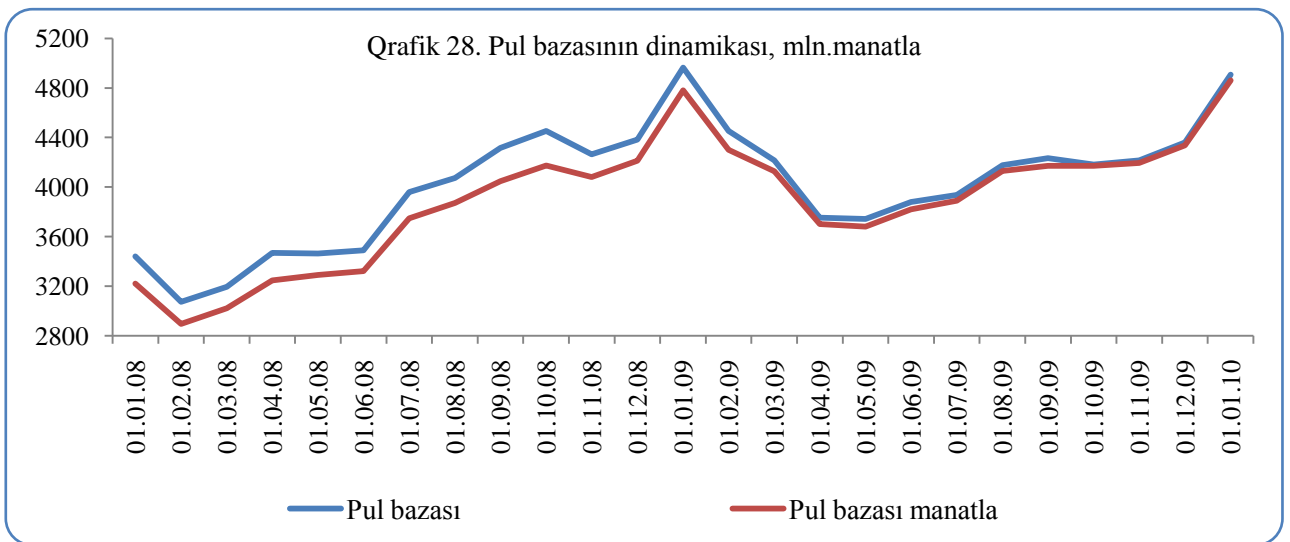
Bankların likvid vəsaitlərə ehtiyacını, onların müştərilər qarşısında öhdəliklərinin vaxtında icrasını təmin etmək məqsədilə dövr ərzində aparılmış REPO əməliyyatlarının həcmi 2020,4 mln. manat təşkil etmişdir. 2009-cu il ərzində əks-REPO əməliyyatı keçirilməmişdir.

Ölkədə ipoteka kreditləşməsinin aktivləşməsi Mərkəzi Bankın antiböhran proqramının mühüm alətlərindən biri olmuş, tikinti sektoru və daşınmaz əmlak bazarına stabilləşdirici təsir göstərmişdir. 2009-cu ilin 1 iyunundan bəri bazar resursları hesabına müvəkkil kredit təşkilatları tərəfindən 1800-dən çox ailəyə ümumilikdə 76 mln.manat məbləğində ipoteka krediti verilmişdir. Azərbaycan İpoteka Fondunun qiymətli kağızlarının təkrar bazarı işə düşmüş və bu bazarda mərkəzi bankın məhdudiyətsiz iştirakı təmin edilmişdir. İpoteka kreditləşməsi əmlak bazarında qiymətlərin stabilləşməsinə imkan vermiş, tikinti, bank işi, sığorta, qiymətləndirmə fəaliyyəti, rieltor və notarius xidmətləri, habelə qiymətli kağızlar bazarında iqtisadi fəallığa müsbət təsir etmişdir. Qiymətlərin stabilləşməyə başlaması öz növbəsində bank kreditlərinin girov təminatının kəskin dəyərsizləşməsinin və nəticədə bankların maliyyə itkilərinin əhəmiyyətli artımının qarşısını almağa imkan verir. Beləliklə, Azərbaycanda ipoteka mexanizminin tətbiqi iqtisadi tsikldə stabilləşdirici alət kimi çıxış etmişdir.

2.3. Pul təklifi

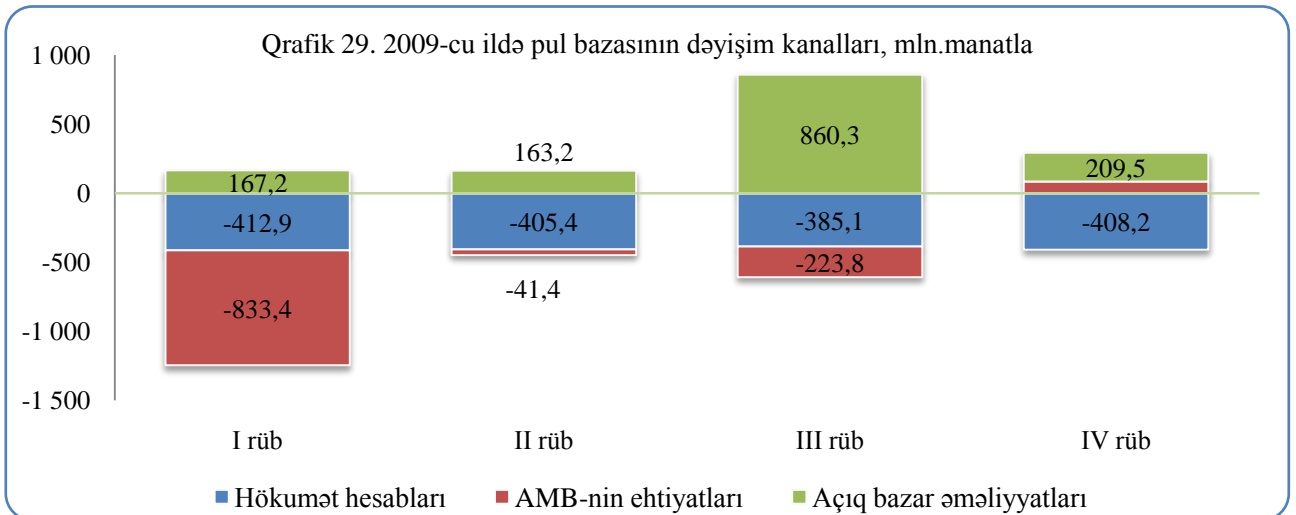
2009-cu ildə Mərkəzi Bank likvidlik inyeksiyaları ilə pul təklifinə azaldıcı faktorları neytrallaşdırmağa nail olmuşdur.

Pul bazasının dinamikasında I rüb ərzində müşahidə edilən neqativ trend II rübdən başlayaraq artımla əvəzlənmişdir. İlin sonuna manatla pul bazası ilin əvvəlinə nisbətən 1.7% artmış və 01.01.10-cu il tarixinə 4861 mln manat təşkil etmişdir.



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

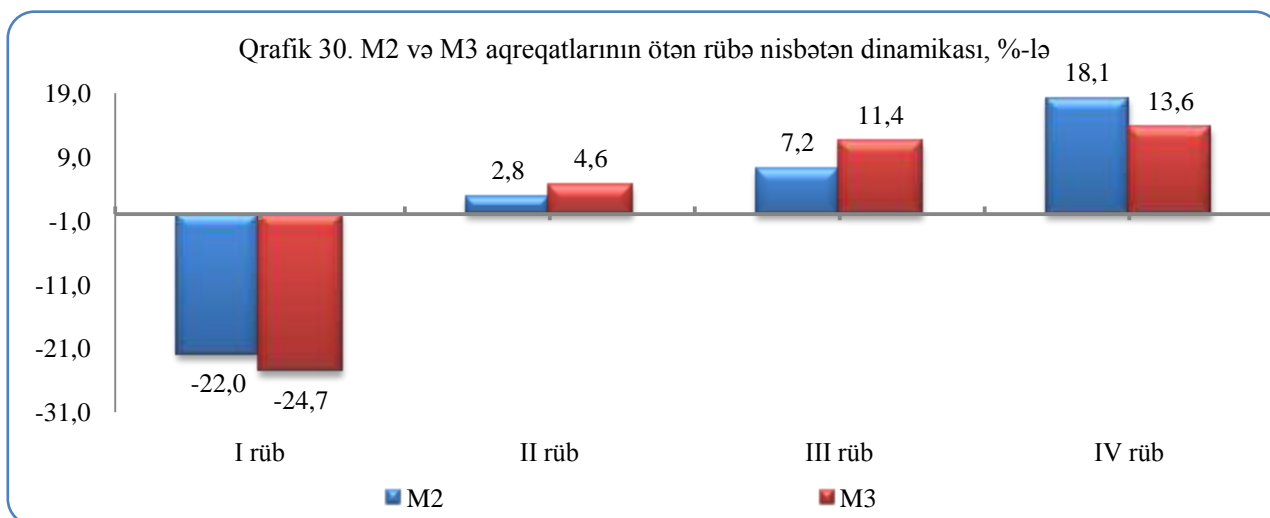
Manatla pul bazası 2009-cu ilin II rübündə 5%, III rübündə 7,2%, IV rübündə isə 16,6% artmışdır. Pul bazasının artım dinamikasının saxlanması əsasən Mərkəzi Bankın bazar əməliyyatları vasitəsi ilə likvidlik inyeksiyaları sayəsində əldə edilmişdir.



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

01 yanvar 2010-cu il tarixinə ilin əvvəli ilə müqayisədə Mərkəzi Bankın xalis xarici aktivləri 16,7% azalaraq 4257,2 mln manat, xalis daxili aktivlərinin həcmi isə 799,3 mln. manat artaraq 650.6 mln manata çatmışdır. Xalis daxili aktivlərin artımının əsas mənbəyi bank sektoruna xalis tələbin böyüməsi olmuşdur.

İl ərzində manatla geniş mənada pul kütləsinin (M2) həcmi 1,5% artmış və 01.01.10 tarixinə 6169,2 mln manat təşkil etmişdir.



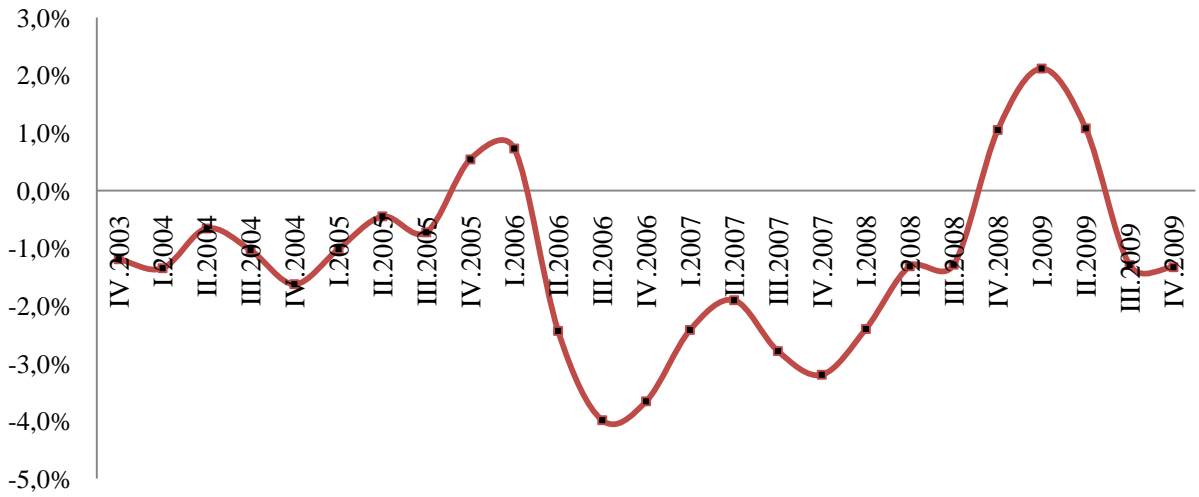
Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Pul aqreqlarının rüblük dinamikası pul bazası ilə paralel dinamikaya malik olmuşdur. M2 pul aqreqları II rübdə 2.8%, III rübdə 7.2%, IV rübdə isə 18,1% artmışdır.

Manatın çoxtərəfli məzənnəsinin ucuzlaşması şəraitində pul təklifinin artım dinamikasının bərpası Monetar Şərait İndeksi⁶ nin yaxşılaşmasına səbəb olmuşdur.

⁶ Monetar Şərait İndeksi pul təklifinin və çoxtərəfli məzənnə indeksinin orta çəkili dəyişimini xarakterizə edən göstəricidir. Xüsusi çəkilər pul siyasətinin son hədəfinə təsirdən asılı olaraq tədqiqatlar əsasında müəyyənləşdirilir.

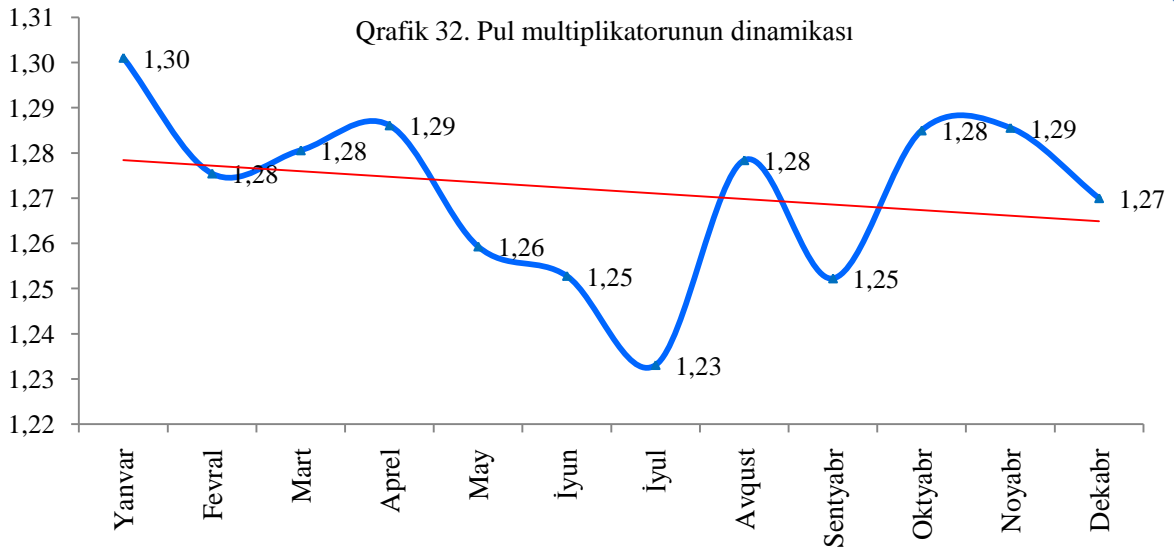
Qrafik 31. Monetar Şərait İndeksi



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

İlin sonuna pul multiplikatoru 1,27 təşkil etmişdir. Aparılmış hesablamalar göstərir ki, Mərkəzi Bank tərəfindən məcburi ehtiyat normasının aşağı salınması pul multiplikatoruna artırıcı təsir göstərmişdir.

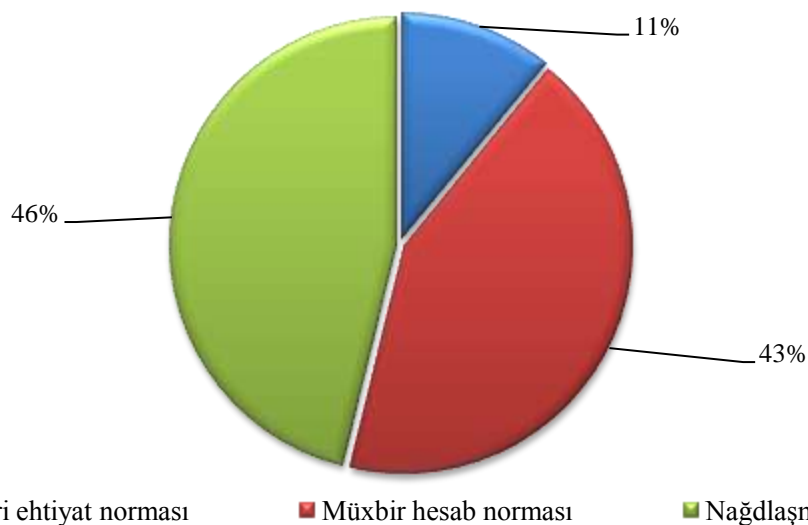
Qrafik 32. Pul multiplikatorunun dinamikası



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Təsirlərin kəmiyyətə parametrləri aşağıdakı qrafikdə öz əksini tapmışdır:

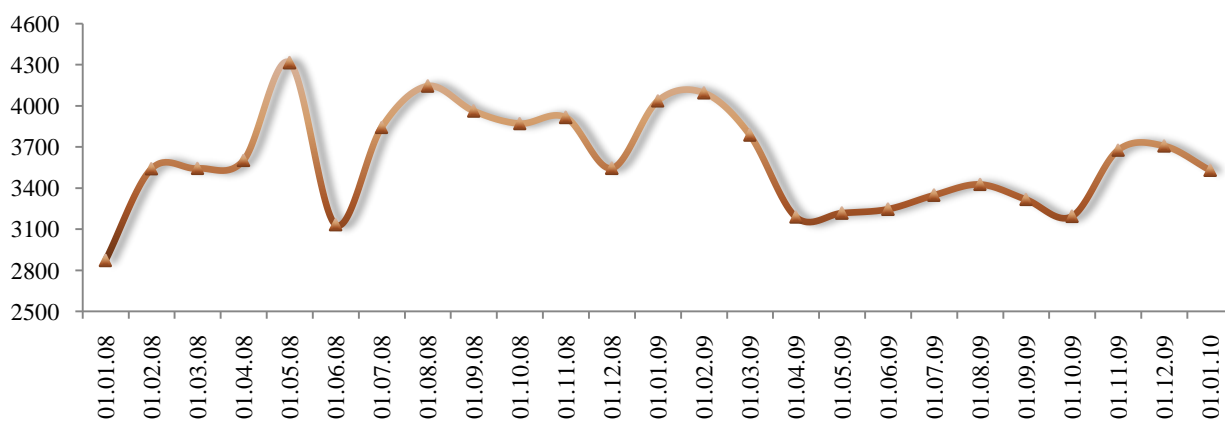
Qrafik 33. Pul multiplikatoruna təsir edən amillər



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankının hesablaması əsasında

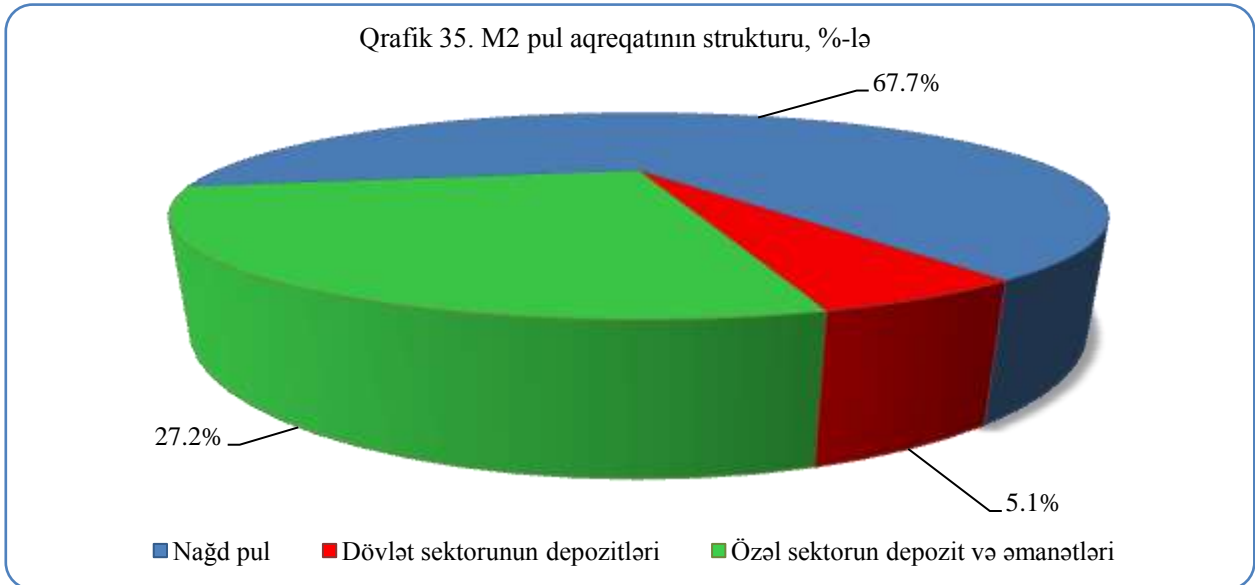
İl ərzində monetar sektor (M3) üzrə pul təklifinə xalis xarici aktivlər azaldıcı, xalis daxili aktivlər isə artırıcı təsir göstərmişdir. Monetar sektor üzrə (AMB və kommersiya bankları) xalis xarici aktivlərin həcmi ilin əvvəlinə nisbətən 12.6% azalmış və dövrün sonuna 3529,3 mln manat təşkil etmişdir. Xalis daxili aktivlər isə ilin əvvəlinə nisbətən 10,8% artaraq 01.01.10 tarixinə 4940 mln manat təşkil etmişdir.

Qrafik 34. Xalis xarici aktivlər (pul icmalı, M3 üzrə), mln.manatla



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Dekabr ayının sonuna nağd pulun geniş pul kütləsində xüsusi çəkisi 67,7% olmuşdur.



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

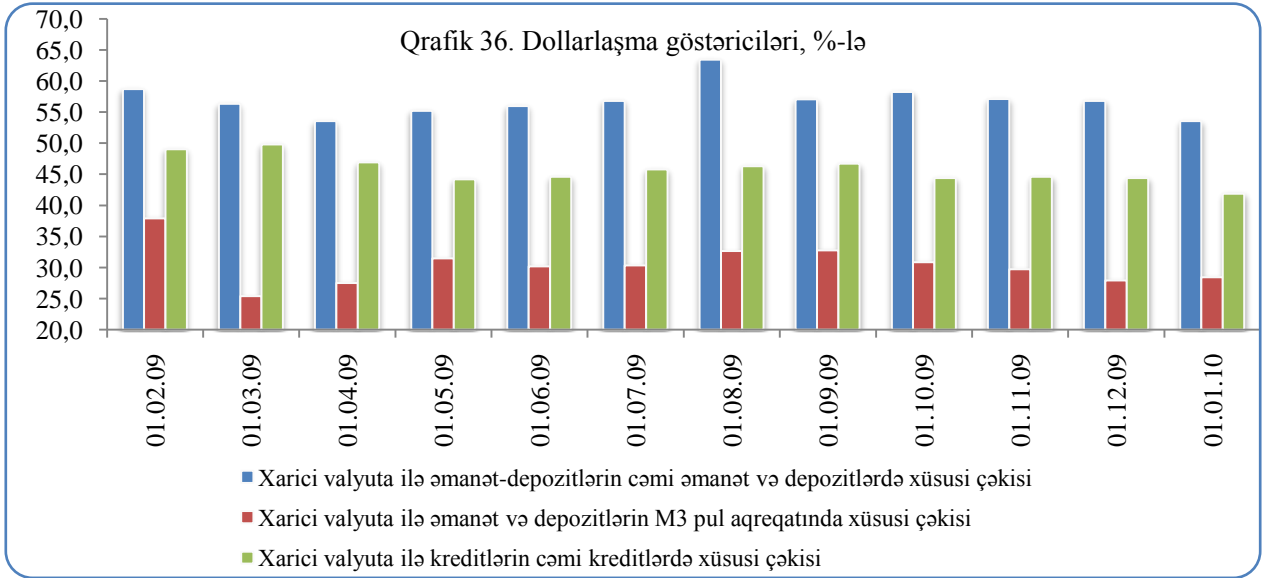
Qeyri-nağd pulun isə çox hissəsi özəl sektorun depozit və əmanətlərinin payına düşmüşdür.

Cədvəl 7. Pul aqreqatlarının həcmi (mln.manatla)

	01.01.09	01.04.09	01.07.09	01.10.09	01.01.10
M0 (Nağd pul)	4,145.67	3,304.10	3,486.40	3,620.06	4,174.77
M1 (Nağd pul, tələb olunanadək əmanət və depozitlər)	5,145.00	4,088.30	4,198.80	4,449.20	5,239.80
M2 (Nağd pul, tələb olunanadək, müddətli əmanət və depozitlər, manatla)	6,081.00	4,740.90	4,872.03	5,222.37	6,169.22
M3 (Nağd pul, tələb olunanadək, müddətli əmanət və depozitlər)	8,494.20	6,397.40	6,693.93	7,458.35	8,469.18

Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Dövrün sonuna cəlb olunan əmanət və depozitlərin 46,5%-i milli valyuta ilə, 53.6%-i isə xarici valyutada olmuşdur.

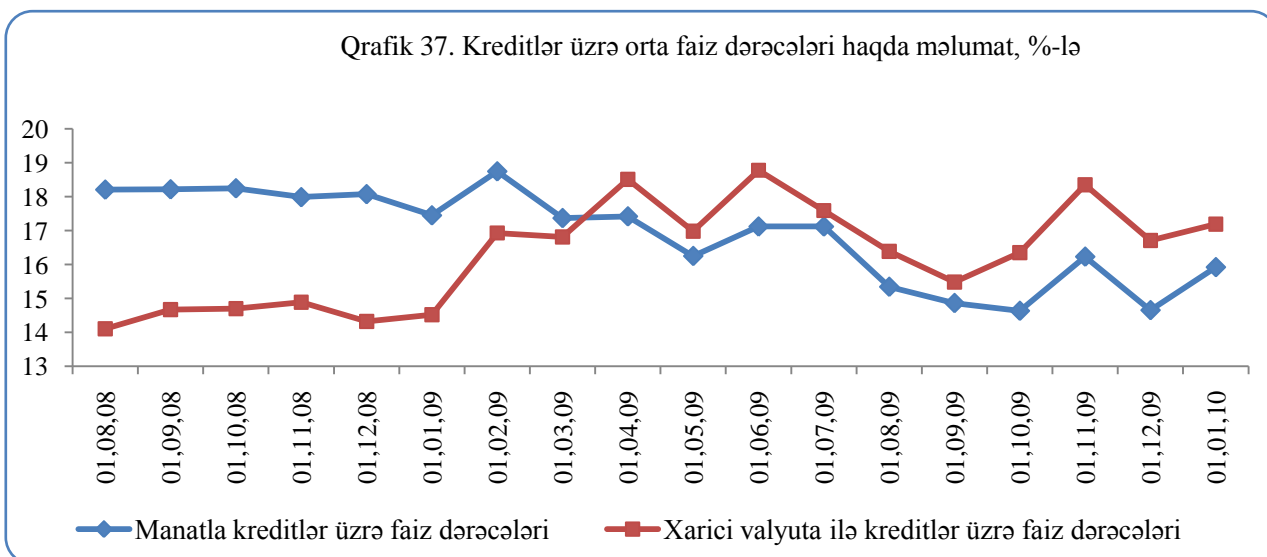


Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Xarici valyuta ilə əmanət və depozitlərin M3 pul aqreqatında xüsusi çəkisi isə dövrün sonuna 27,2% olmuşdur.

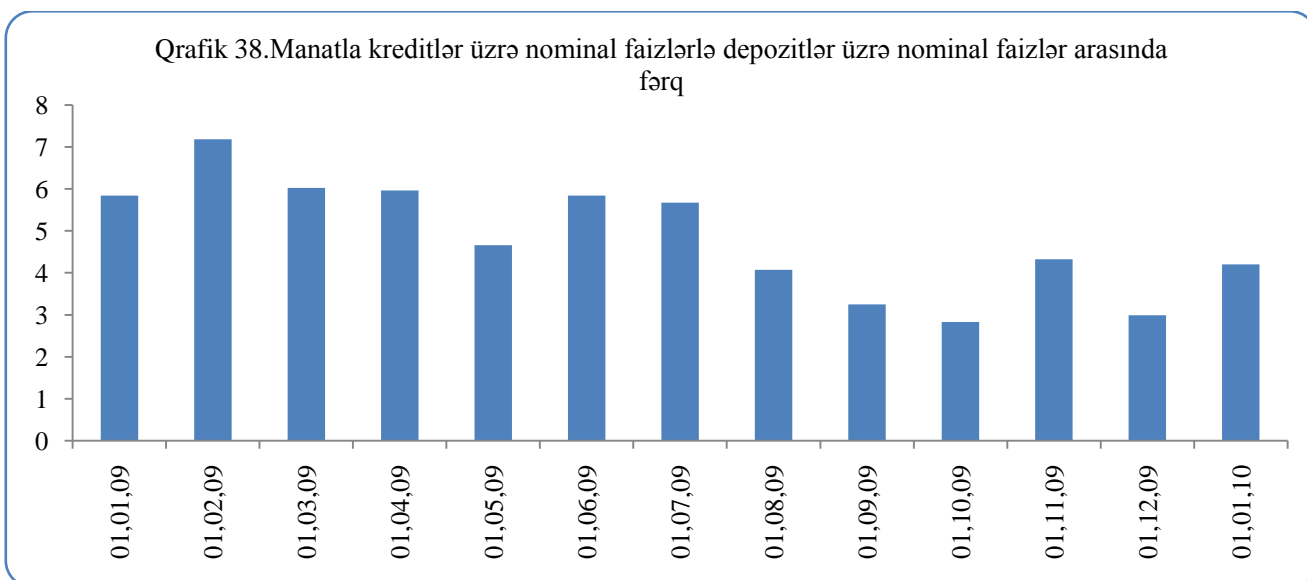
2009-cu il ərzində Mərkəzi Bank tərəfindən yumşaq pul siyasətinin həyata keçirilməsi və pul təklifinin bərpası faiz dərəcələrinin dinamikasına da təsir etmişdir. Ümumilikdə, milli valyuta ilə maliyyə aktivləri və passivləri üzrə nominal faiz dərəcələri dövr ərzində azalma meylinə malik olmuşdur.

Milli valyuta ilə kreditlər üzrə orta faiz dərəcələri il ərzində 1.5% bəndi azalmış və 01.01.10 tarixinə 15.92% təşkil etmişdir. Hüquqi şəxslərə manatla verilən kreditlər üzrə orta faiz dərəcələri 0.7 faiz bəndi azalaraq 14.14%, fiziki şəxslər üzrə isə 0.99 faiz bəndi azalaraq 20.54% təşkil etmişdir.



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Xarici valyutada verilmiş kreditlər üzrə orta faiz dərəcələri il ərzində 2.67% bəndi artaraq 17.19% olmuşdur.

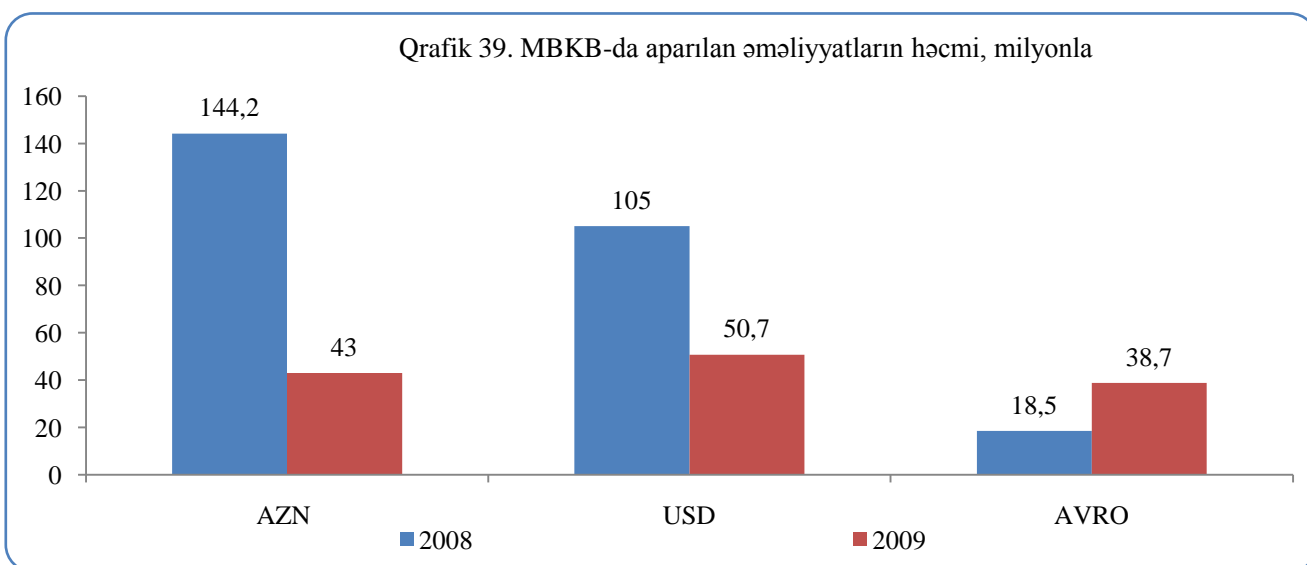


Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Manatla kreditlərlə depozitlər arasındakı fərq il ərzində 5,84%-dən son tarixə 4.2%-ə, xarici valyutada kreditlərlə depozitlər arasındakı fərq isə 6,56%-dən 6.48%-ə düşmüşdür.

2.4. Pul bazarı

İl ərzində banklararası kredit bazarı və qısamüddətli dövlət qiymətli kağızları bazarı öz fəaliyyətini davam etdirmişdir. 2009-cu il ərzində Mütəşəkkil Banklararası Kredit Bazarında əqdlər manat, ABŞ dolları və avroda bağlanmışdır. Manatla bağlanmış əqdlərin ümumi həcmi 43 mln. manat təşkil etmişdir. Bağlanmış əqdlər üzrə orta illik faiz dərəcəsi 14,5% təşkil etmişdir. Dövr ərzində ABŞ dolları ilə bağlanmış əqdlərin ümumi həcmi 50,7 mln. ABŞ dolları və orta illik faiz dərəcəsi 14,6% təşkil etmişdir. Avro ilə bağlanmış 19 əqdin ümumi həcmi 38,7 mln. avro, orta illik faiz dərəcəsi isə 15,3% təşkil etmişdir. Verilmiş kreditlərin müddəti 1-365 gün diapozonunda olmuşdur.



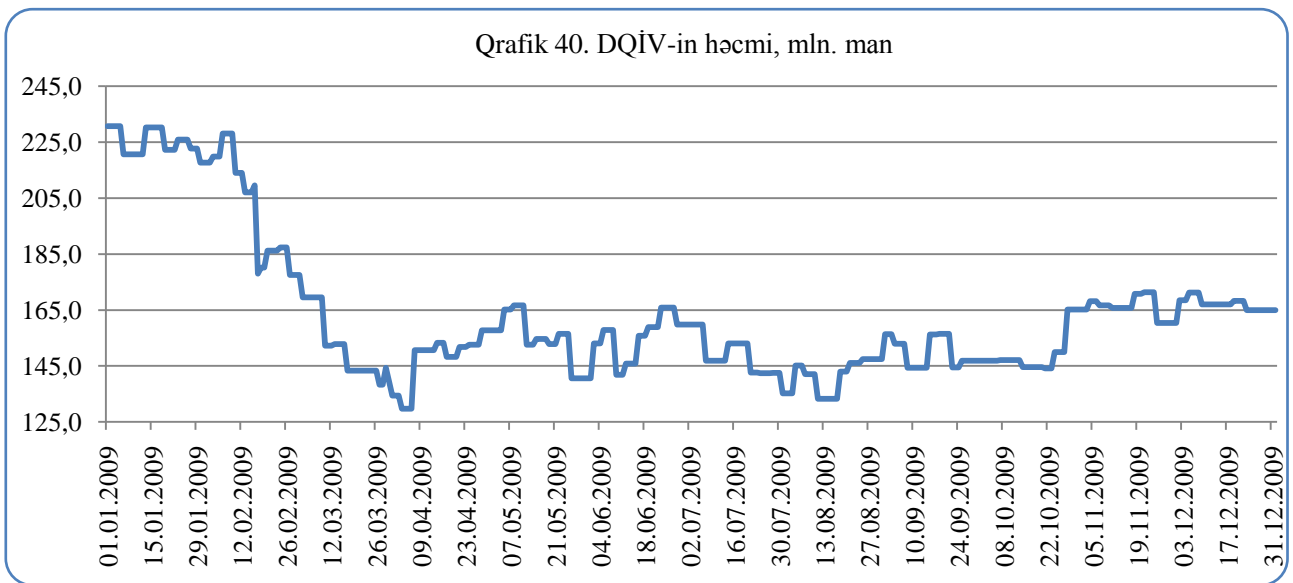
Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Antikrizis tədbirlərindən biri kimi 2009-cu ildə Mərkəzi Bankın iştirakı ilə Mütəşəkkil Banklararası Kredit Bazarında təminat sistemi yaradılmışdır. Təminat sisteminin yaradılmasında əsas məqsəd bankların bir-birinə olan etimadını artırmaqla banklararası kredit bazarının likvidliyinin yüksəldilməsidir. Bununla əlaqədar bazarda market meyker qismində iştirak edən banklar və Bakı Banklararası Valyuta Birjasının birgə təşəbbüsü ilə Mütəşəkkil Banklararası Kredit Bazarının yeni seqmenti olan

Təminatlı Pul Bazarı seqmentinin əsası qoyulmuş və yeni seqmentdə Mərkəzi Bankın iştirak mexanizmi hazırlanmışdır. Yeni seqmentdə təminat sistemi öhdəliklərin vaxtında icra edilməsini təmin edən Mərkəzi Bankın overdarf xətti və iştirakçı bankların kollektiv məsuliyyət prinsipinə əsaslanır. Yeni seqmentin ilkin fəaliyyəti dövründə hər bir bankın cəlb edəcəyi vəsaitin-kredit limitinin və əməliyyatların maksimal müddətinin məhdudlaşdırılması qərara alınmışdır. Sistem üzrə əməliyyatların həcmi və intensivliyi artdıqca banklara ayrılan kredit limitinin həcmnin artırılması və əməliyyatların müddətinin uzadılması nəzərdə tutulur.

Bazarın yeni seqmentinin işə düşməsi banklararası likvidliyin çevik tənzimlənməsinə kömək etməklə yanaşı pul siyasətinin daha effektiv həyata keçirilməsinə də xidmət edəcəkdir.

2009-cu il ərzində Maliyyə Nazirliyi tərəfindən Dövlət istiqrazların yerləşdirilməsi üzrə 138 hərrac keçirilmişdir. Ümumi emissiya həcmi 1315 mln. manat, yerləşdirilmiş DQİ-lərin həcmi isə 504,6 mln. manat (emissiya həcminin 38,4%-i) təşkil etmişdir. Qısamüddətli istiqrazlar üzrə orta ölçülmüş gəlirlilik orta hesabla 3,77%, ortamüddətli istiqrazlar üzrə isə bu göstərici 4,89% təşkil etmişdir. DQİ-lər üzrə təkrar bazarın həcmi 147,3 mln. manat təşkil etmişdir. İl ərzində 99 hərrac qısamüddətli (tədavül müddəti 1 ilə qədər) istiqrazların, 39 hərrac isə ortamüddətli (1 ildən 3 ilə qədər) istiqrazların yerləşdirilməsi üzrə keçirilmişdir.



Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı

Dövlət Qiymətli kağızlar bazarının inkişafı istiqamətində həyata keçirilən növbəti tədbirlərdən biri də İpoteka Fondunun istiqrazlarının dövriyyəyə buraxılmasıdır. Dövriyyəyə buraxılmış təmin edilmiş istiqrazların həcmi 49 mln. manata çatmışdır. Təkrar bazarda isə 13 əməliyyat keçirilmiş və 25.5 mln.manat həcmində qiymətli kağız yerləşdirilmişdir.

2009-cu ildə dövlət qiymətli kağızları ilə “bank-bank” sxemi üzrə banklararası REPO əməliyyatlarının ümumi həcmi 66,3 mln.manat təşkil etmişdir. Müqayisə üçün 2008-ci ildə bu göstərici 474,6 mln. manat olmuşdur. Banklararası REPO əməliyyatları üzrə orta ölçülmüş gəlirlilik 1,49% təşkil etmişdir. Aparılmış əməliyyatların müddəti 1-24 gün diapozonunda olmuşdur.

Nəticələr

2009-cu ildə güclü maliyyə ehtiyatlanması bazasında həyata keçirilən çevik antikrizis proqramı sayəsində Azərbaycan iqtisadiyyatı qlobal böhrandan effektiv qoruna bilmişdir. Ölkənin valyuta ehtiyatları qlobal krizisin aktiv fazasında dövlət büdcəsini, pul kütləsini və manatın məzənnəsini stabilləşdirən strateji yastıq funksiyasını yerinə yetirmişdir. Yumşaq pul siyasətinin yeridilməsi şəraitində ölkə iqtisadiyyatı, o

cümlədən bank sektoru qlobal krizisin mənfi təsirlərindən etibarlı qorunmuş, potensial resessiyanın qarşısı alınmışdır.

İl ərzində tədiyə balansının pozitiv saldosu valyuta bazarında tarazlığın və manatın məzənnəsinin qorunmasının başlıca faktoru kimi çıxış etmişdir. Manatın sabit məzənnəsi isə makroiqtisadi sabitliyi qoruyan etibarlı lövbər rolunu oynamışdır. II rübdən başlayaraq xarici valyutaya tələb stabilləşmiş, pul təklifi yumşaq pul siyasətinin təsiri altında bərpa olunmağa başlamış, bu şəraitdə deflyasiya və faiz dərəcələrinin artımı dayanmışdır.

Dövr ərzində orta illik inflyasiyanın aşağı düşməsi əhalinin real gəlirlərinin artımı ilə yanaşı qeyri-neft sektorunun beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin qorunmasına da müsbət təsir göstərmişdir. Məcmu tələbin maliyyə mənbələrinin yumşaq pul siyasəti vasitəsilə qorunması şəraitində qeyri-neft sektorunun artım tempi saxlanmışdır.